

Pěchotní Cvičení aneb Válečnictví pěší

Překlad manuálu polské pěchoty z období XVII století

Dílo Blažeje Lipovského je jediným známým dochovaným polským manuálem určeným pro výcvik pěchoty pro období sedmnáctého století. Z tohoto důvodu představuje základní reference pro všechny, jež se zabývají rekonstrukcí způsobu boje polských pěchotních jednotek pro toto období. To byl také hlavní důvod pro pořízení tohoto překladu, neboť srozumitelnost původního polského textu je pro většinu česky hovořících čtenářů pouze omezená. Primárním zájmem tohoto překladu je tedy poskytnout zájemcům o rekonstrukci polských jednotek snadno dostupný zdrojový text, ze kterého mohou čerpat.

Současně bylo toto dílo zpracováno až po třicetileté válce (konkrétně v roce 1660), a je tedy zajímavým studijním materiálem i pro širší odbornou veřejnost, neboť umožňuje srovnat postupy uvedené v tomto díle s těmi, které popisují autoři publikující v průběhu třicetileté války, například Wallhausen nebo Hexham.

Překlad je proveden tak, aby byla pokud možno zachována původní struktura textu, nicméně byly provedeny úpravy umožňující jeho snadnější porozumění, zejména rozdělení často značně dlouhých souvětí to kratších vět. Čtenář nalezne vždy v levém sloupci původní text, v prostředním sloupci transkripci do současné latinky (se zachováním původní diakritiky) a v pravém pak překlad do češtiny.

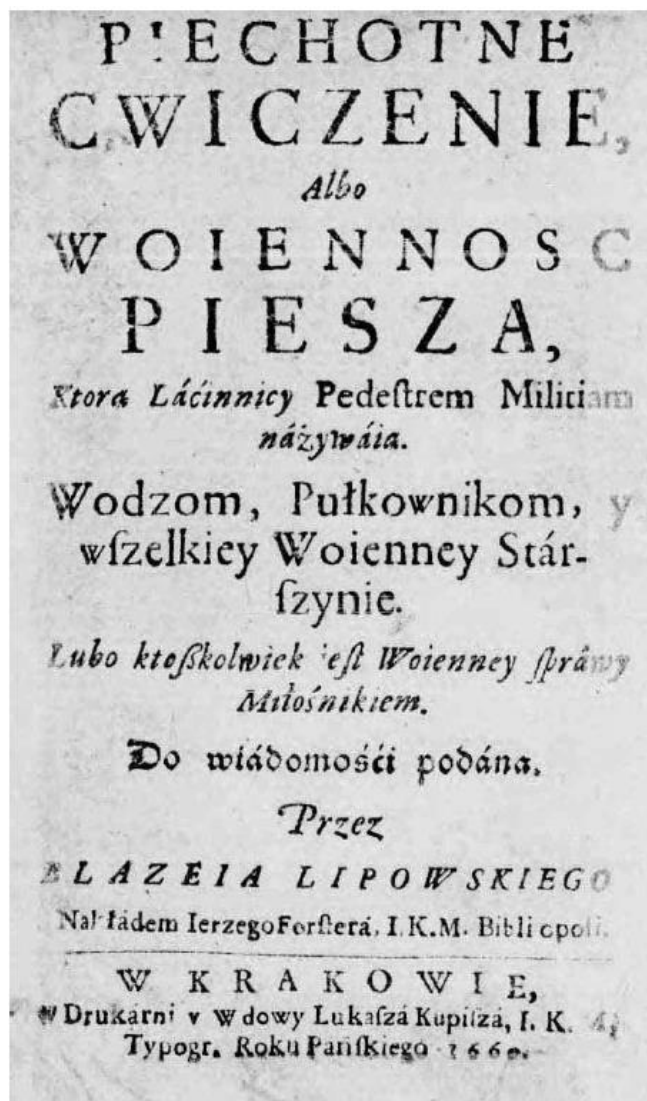
Doufám, že čtenáři poskytnou tento překlad další náhled na válečnictví období sedmnáctého století, a bude shovívavý k případným nedostatkům v překladu.

(Třetí opravené vydání, 6.4.2017)

Ondřej Francík
Polský Svaz

† Seznam †

Předmluva	(3)
Úvod	(9)
Upozornění	(12)
Důstojníci u roty	(14)
Výbava mušketýra	(16)
Vlastnosti důstojníků	(19)
Pěchotní cvičení	(21)
Zacházení s mušketou	(23)
Manévry s mušketou	(29)
Zacházení s píkou	(38)
Rozestavení jednotky	(41)
Vojenské řády	(47)
Výroba doutnáku	(55)

PIECHOTNE
CWICZENIE
Albo

WOIENNOŚĆ
PIESZA
Ktora Łacinnicy Pedestrem Militiam
nazywają.

Wodzom, Pułkownikom, y
w wszelkiej Woienney Stár-
szynie.
Lubo ktoszkolwiek jest Woienney sprawy
Miłośnikiem.

Do wiadomości podána.
Przez
BŁAŻEJA LIPOWSKIEGO
Nakładem Ierzego Forstera I. K. M. Bibliopoli
W KRAKOWIE
W Drukarni u Wdowy Łukasza Kupisza I. K. M.
Typogr. Roku Pańskiego 1660.

PĚCHOTNÍ
CVIČENÍ
aneb

VÁLEČNICTVÍ
PĚŠÍ
Která se latinsky *Pedestrem*
Militiam nazývá.

Vůdcům, plukovníkům, a veškerým
vojenským starším.
Nebo komukoliv, kdo se o věci vojenské
zajímá.

K seznámení podána
Od
BLAŽEJE LIPOVSKÉHO
Nakladem Jiřího Fostera, jeho královské
výsosti knihovníka
V KRAKOVĚ
V tiskárně vdovy Lukáše Kupiše, jeho
královské výsosti typografa, léta pane 1660.

Ná Stárodawny Kleynot
Ich Mośców
P. P. FREDROW.

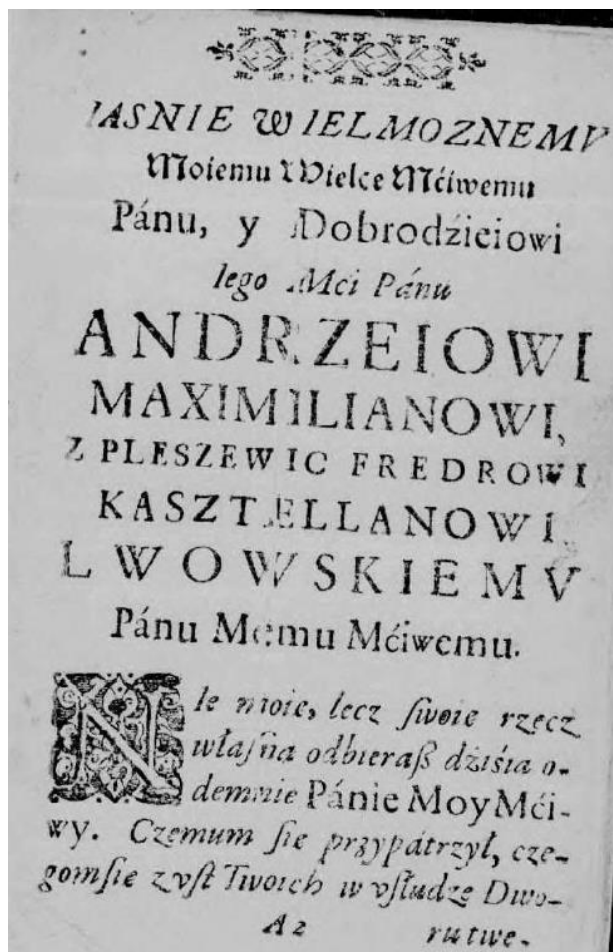
Cny lednorozcu masz przed Zwierzetámi,
Swoie wyniosłość; między Kleynotami,
Masz między Herby, masz y między Zlotem,
Boś jest kosztownym Cnych Fredrow Kleynotem,
By chciał Závistny, sprzeciżyć twoiey głowie
Woiná y pokoy, świádkiem stana tobie.

Ná stárodawny Kleynot
Ich Mośców
P. P. FREDROW

Cny lednorozcu masz przed Zwierzetámi
Swoie wyniosłość; między Kleynotami,
Masz między Herby, masz y między Zlotem,
Boś jest kosztownym Cnych Fredrow Kleynotem,
By chciał Závistny, sprzeciżyć twoiey głowie
Woina y pokoy, świádkiem staná tobie.

Na starodáwný erb
Jejich výsostí
P. P. FREDRŮ

Ctěný Jednorozče, máš před zvířaty
Svou přednost, i mezi klenoty,
I mezi erby, I před zlatem,
Tak drahým jsi ctěných Fredrů klenotem
Kdyby chtěl závistník uškodit tvojí hlavě
Válka i mír se svědky stanou tobě.

IASNIE WIELMOZNEMU

Mojemu Wielce Mćiwemu

Pánu I Dobrodźieciowi

Iego Mci Pánu

ANDRZEIOWI

MAXMILIANOWI

Z PLESZEWIC FREDROWI

KASZTELANOWI

LWOWSKIEMU

Pánu Memu Mćiwemu

Nie moie, lecz swoie rzecz
własna odbierasż dzisiaj o-
demnie Pánie moi Mći-
wy. Czemu sie przypátrzył, cze-
gom sie z ust Twoich w usługę Dwo-

JASNĚ VELKOMOŽNĚMU

Mému Velice Milostivému

Pánu a Dobroději

Jeho Milosti Pánu

ONDŘEJI

MAXMILIÁNOVI

FREDROVI Z PLESZEWIC

KASTELÁNOVI

LVOVSKĚMU

Pánu Mému Milostivému

Nikoli mé, ale své vlastní dílo dostáváš ode
mne, můj milostivý pane. To co jsem viděl,
a co jsem uslyšel z tvých úst při službě u
dvora

*ru twego bedac nąsłuchał, to iáko
gospodárna pilno zbieráiac do ulá
Psczołá, y sobie zwiodu przyspo-
sobic pástwe, y ludziom słodki do
używania plastr wygotowác usłó-
wałem; iakoż pod kłotnie ter-
źnieysze Woienne, nąypochoptioney
mi było, z strony porzadku Pielzy
Woyny. Gdzie przy okazyey ludzi
Pieszych Woiewodztwa Ruskiego pod
władza W m. Pánu Memu Mći-
wemu podánych, y Cwiczeniu onych
pilniem sie przypátrzywał, y słowám
uważał, iakoś W m. Pan Moy
Mćiwy utyskował ná niedola Pol-
skiey Woienności Pieszey. Ze mogac
łatwomiec w domu u siebie wiernych,
y dobrych, á nie zebrzac wielkim za-
wodem, y nakładem po obcych krá-
iach ludzi, y stárszyny, ták lekko zá-
nied-*

ru twego bedac nąsłuchał, to iáko
gospodárna pilno zbieráiac do ulá
Psczołá, y sobie z miodu przyspo-
sobic pástve, y ludziom słodki do
używania plastr wygotowác usłó-
wałem; iakoż pod kłotnie ter-
źnieysze Woienne nąypochoptioney
mi było, z strony porzadku Pieszy
Woyny. Gdzie przy okazyey ludzi
Pieszych Woiewodztwa Ruskiego pod
władza W m Pánu Memu Mći-
wemu podánych, y Cwiczeniu onych
pilniem sie przypátrzywał, y słowám
uważał, tákóś W m Pan Moy
Mćiwy utyskował ná niedola Pol-
skiey Woienności Pieszey. Ze mogac
łatwo miec w domu u siebie wiernych,
y dobrych, á nie zebrzac wielkim za-
wodem, y nakładem po obcych krá-
iach ludzi, y stárszyny, ták lekko zá-

tvého, to jsem jako snaživá včela do úlu
pilně shromažďoval, jako z medu udělat
krmi, a lidem k jídlu sladký plást, tak jsem
se snažil; a také z důvodu současných
diskuzí a hádek o vedení války z pohledu
rádu pěšího válečnictví.

Tam, v přítomnosti lidí pěších vévodství
ruského pod vládou vaší milosti, pánu
mému milostivému podřízených, jsem
cvičení jejich pilně pozoroval a nad slovy
uvažoval, když si můj velmi milostivý pán
stěžoval na bídu polského pěšího
válečnictví.

Že může mít snadno u sebe lidi věrné, i
dobré, ale jinde než po cizích zemích by s
velkými náklady profesionály a
důstojníky neshromáždil, tak velmi

niedbywa w Narodzie swym Polskim
Pieszy Woyny Oycyzna nasza Cwi-
czenie! Tego tedy sposob ná widok po-
dáiac, nayspierwey (bá y naysłuszniey)
do rak Twoich, iáko do prawego dobra
Polskiego Miłośniká, a ráczey rzeke,
do Prawego (stárynney Polskiey
cnoty) Polaká, rzecz Polka oddać
wymyśliem; żeby tráfunkiem ná iá-
kiego nowego humoru, y konceptu nie
napádszy Polaká (ktorym obce w po-
dziwieniu, swoie domowe zostáia
w pomietle, albo že twego Pánie
Moy Mćiwy zażyie przysłowia, kto-
rzy w nowinkách zakochawszy sie, no-
wych nie dokazuia, á stáropolskie
obrzedy zátráca) oraz tá praca
moiá w tákowych nie poszla w pogár-
de. Przymiesz tedy Pánie Moy
Mćiwy ten máły ná czás, z rak
A3 stu-

niedbywa w Narodzie swym Polskim
Pieszy Woyny Oycyzna nasza Cwi-
czenie! Tego tedy sposob ná widok po-
dáiac, nayspierwey (bá y naysłuszniey)
do rak Twoich, iáko do prawego dobra
Polskiego Miłośniká, a ráczey rzeke,
do Prawego (stárynney Polskiey
cnoty) Polaká, rzecz Polska oddać
umyśliem, żeby tráfunkiem ná iá-
kiego nowego humoru, y konceptu nie
napádszy Polaká (ktorym obce w po-
dziwieniu, swoie domowe zostáia
w pomietle, albo že twego Pánie
Moy Mćiwy zażyie przysłowia, kto-
rzy w nowinkách zakochawszy sie no-
wych nie dokazuia, á stáropolskie
obrzedy zátráca) oraz tá praca
moiá u tákowych nie poszla w pogár-
de. Przymiesz tedy Pánie Moy
Mćiwy ten máły ná czás z rak

je zanedbáno u národa našeho polského a
vlasti naší cvičení v pěším válečnictví!

Touto cestou jsem tedy svůj pohled na věc,
na prvním místě (a co nejpokorněji) do
rukou Tvých, jako do pravého dobra
Polska milovníka, a raději povím, do
rukou pravého (starodávné polské cti)
Poláka, tuto věc Polskou odevzdávám,
s nadějí, že tímto pokusem o nový přístup,
neurážíce tím Poláky, (kterým je cizí k
podivu, a vlastního se přidržují, neb jako
ve tvém, pane můj milostivý, používaném
přísloví, že ti kteří milují novinky se
novému nepodřídí a staropolské způsoby
odhazují) a že toto mé dílo v takových
rukou nedojde pohany.

Přijmi tedy, můj milostivý pane, tento
malý a skromný dar z rukou

*slugi twego prezent, á mnie oraž z tá-
ski swey Páňskicy newypuścisz.*

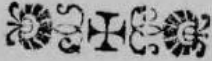
Wm Pána y Dobro-
dzicia Mego Mći-
wego

Wzierny

y

Vnižony slugá

Blažey Lipowski,

PIE-

slugi twego prezent, á mnie oraž z tá-
ski swey Páňskicy newypuścisz.

svého služebníka, a přízeň svou mi
neodepři.

Wm Pána y Dobro-
dzicia Mego Mći-
wego

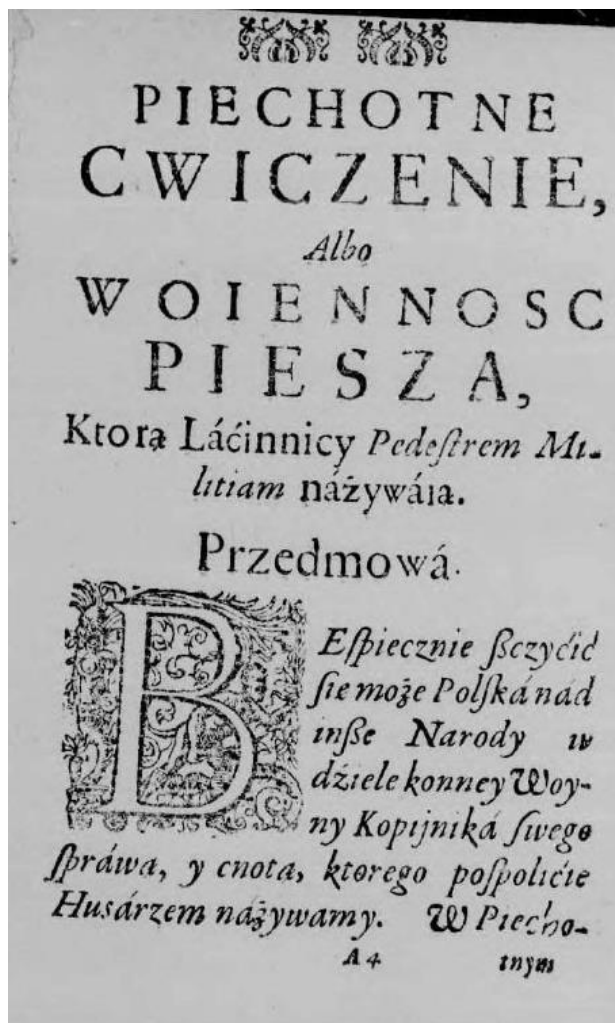
Veleváženého pána mého
a dobroděje

Wzierny
y

Věrný
a

Vnižony slugá
Blažey Lipowski

ponížený sluha
Blažej Lipovský

PIECHOTNE
 CWICZENIE
 Albo
 WOIENNSC
 PIESZA

Ktora *Lácinnicy Pedestrem Mi-
 litiam* nazývajú.

Przedmowá.

Bezpiecznie szczyć
 sie może Polska nád
 insze Narody w
 dziele konney Woy-
 ny Kopijniká swego
 spráwa, y cnota, ktorego pospolicie
 Husárzem nazývamy. W Piecho-

Pěchotní
 Cvičení
 aneb
 Válečnictví
 pěší

Která se latinsky *Pedestrem
 Militiam* nazývá.

Předmluva

Polsko se může bezpečně počítat k nejlepším
 národům, co se týče jízdního boje svých
 Kopiníků, pro jejich umění i čest, a které
 obecně nazýváme Husary.

*tnym zaś ćwiczeniu (przyznac' to
musze) tak zaniedbale bylo po dziś
dzień Narodu naszego staranie, a
zátym Piechotny Zolnierz w tako-
wey zostawał pogárdzie, że ledwie
Zolnierzem byl miany, który Piesz-
Muszkietem, a nie z Konia Szá-
bla woiował. Dopiero nam Dzie-
ściecioioletnia w raz przeciwko kil-
kom Narodom Wielkim Woyná, i-
náksze teraz przyniosłá doświadcze-
nie, iż záledwie ten woiować umie,
álbo może, ktoby mnicy do Pieszey
Woyny, niżeli do konney przykládal
stárání; A ráczey Czatownik nie
Hetman zwác' sie może, kto Pieszey
Woyny obrotow nie świádom, y nie
zna spráwy. Ze nie wspomnie iż
Rzymánie wielkiego Swiátá Páno-
wie Piechotney Woyny usiłowá-
niem*

tnym zaś ćwiczeniu (przyznac' to musze) tak zaniedbale bylo po dziś dzień Narodu naszego staranie, a zátym Piechotny Zolnierz w takowey zostawał pogárdzie, že ledwie Zolnierzem byl miany, který Piesz Muszkietem, a nie z Konia Szábla woiował. Dopiero nam Dzieściecioioletnia w raz przeciwko kilkom Narodom Wielkim Woyná, ináksze teraz przyniosłá doświadczenie, iż záledwie ten woiować umie, álbo może, ktoby mnicy do Pieszey Woyny, niżeli do konney przykládal stárání; A ráczey Czatownik nie Hetman zwác' sie może, kto Pieszey Woyny obrotow nie świádom, y nie zna spráwy. Ze nie wspomnie iż Rzymánie wielkiego Swiátá Pánowie Piechotney Woyny usiłowá-

Pěchotní cvičení byla ale (a to musím priznat) až do dnešního dne u národa našeho tak zanedbána, že se voják pěchoty nacházel v takové neúctě, že se ledva vojákem zval ten, kdo pěší a s mušketou, a ne z koně a šavlí bojoval. Až nyní nám desetiletí válek současně s několika velkými národy přinesla svědectví, že těžko ten bojovat může, kdo méně k pěšímu než jízdnímu způsobu boje přihlíží. A spíše hlídačem než hejtmanem může být zván ten, kdo manévry pěšího boje nezná a neumí. Že si neuvědomuje, že již Římané, vládci velké říše, za použití pěchotního boje a umu

niem, y spráwa, zwycięzcami Narodow zostáli, słowem tylko rzeke; Pieszofortecy dobyć, Pieszodotrzymać (bá y Prowincyey) Piechotasyk do boiu nierozrywány sprawić, Piechotaprzepráwe osadzić, Piechotawmocnić Szańce, y Obozy, Pieszymniey nakładu potrzebuie, mniey żywności, dłużej dotrua. Owo zgoła, konny prędko dopędzi, prędko wstapi, kto z konnym ná Woynie idzie, tak ná czate, á kto z pieszym ten idzie ná Woynie, zdało mi sie tedy niektore okoliczności Pieszey Woyny, albo raczey Piechotnego Cwiczenia przytoczyć, ku przysłudze pospolitego dobrá Narodu nášego, státeczenie o tym trzymáiąc, iż gdyby Piechotne Cwiczenie do Polakow w słusznym porzadku było w prowá-
As dzone,

niem, y spráwa, zwycięzcami Narodow zostáli, słowem tylko rzeke z Pieszofortecy dobyć, Pieszodotrzymać (bá y Prowincyey) Piechotasyk do boiu nierozrywány sprawić, Piechotaprzepráwe osadzić, Piechotawmocnić Szańce, y Obozy, Pieszymniey nakładu potrzebuie, mniey żywności, dłużej dotrua. Owe zgoła, konny prędko dopędzi, prędko wstapi, kto z konnym ná Woynie idzie, tak ná czate, á kto z pieszym ten idzie ná Woynie, zdało mi sie tedy niektore okoliczności Pieszey Woyny, albo raczey Piechotnego Cwiczenia przytoczyć, ku przysłudze pospolitego dobrá Narodu nášego, státeczenie o tym trzymáiąc, iż gdyby Piechotne Cwiczenie od Polakow w słusznym porzadku było w prowá-

zvítežili nad mnoha národy. Jen pěší mohou dobyť pevnost a tu i udržet (stejně jako provincií), pěchota v boji vytvoří nerozrušitelný šik. Pěchota obsadí brod, posílí opevnění i tábory.

Pěchota potrebuje méně zásob, méně jídla, a také déle vydrží.

Ve srovnání s tím se jezdec rychle přemístuje, rychle dohoní nepřítel a rychle nastupuje. Kdo s jízdou válčit táhne, ten jede jako ná hlídku, a kdo s pěchotou, ten jde do války.

Připadlo mi tedy, abych některé okolnosti pěšího válečnictví, nebo raději pěchotních cvičení, ozřejmil, aby posloužily obecnému dobru nášeho národa, statečně se jich přidržujíc, protože kdyby pěchotní cvičení bylo u Poláků ve správném pořádku zavedeno,

*dzone, przy stáropolskiej Kopijniká
nášego síle, y Szlácheckiej cnoćie, le-
dwieby ktorego narodu Polakowi mo-
glá wytrzymáć potęgá, zwiászczá gdy
Polak w słušnej kocháiac sie Woy-
nie, cudzego nieprágnie, swego broni,
przydobrym od Bogá szczęściu.*

Przestrogá,

D*Obrze sie znať ná Pieszey Woy-
nie, ktoškolwiek nád cztery, á
naywiecey nád sześć kompányi do
słušnego postanowienia Pulku Pie-
šego niepotrzebowáť. Pierwsza
Kompánia náznaczáiac samemu
Pułkownikowi, Druga Pułko-
wniczemu (to iest, Oberster ley-
tnántowi,) Trzecia Stražnikowi,
to iest, Máiorowi, á Czwarta pro-
stemu Rotmistrzowi, álbo Kápi-
tanowi*

dzone, przy stáropolskiej Kopijniká
nášego síle, y Szlácheckiej cnoćie, le-
dwieby ktorego narodu Polakowi mo-
glá wytrzymáć potęgá, zwiászczá gdy
Polak w słušnej kocháiac sie Woy-
nie, cudzego nieprágnie, swego broni,
przydobrym od Bogá szczęściu.

Przestrogá

Dobrze sie znať ná Pieszey Woy-
nie, ktoškolwiek nád cztery, á
naywiecey nád sześć kompányi do
słušnego postanowienia Pulku Pie-
šego niepotrzebowáť. Pierwsza
Kompánia náznaczáiac samemu
Pułkownikowi, Druga Pułko-
wniczemu (to iest, Oberster ley-
tnántowi,) Trzecia Stražnikowi,
to iest Máiorowi, á Czwarta pro-
stemu Rotmistrzowi, álbo Kápi-

tak při staropolské síle našeho kopiníka, a
šlechtické udatnosti, těžko by se
kterýkoli národ Polákovi mohl rovnat
silou, zejména když je Polák velkým
milovníkem válečnictví, po cizím neprahne
a své brání, s požehnáním Božím.

Upozornění

Dobře se vyzná v pěším boji ten, kdo
nikdy více než čtyři, a nejvíce šest rot k
postavení pluku pěšího nepotřeboval.

První rotu přidělí přímo plukovníkovi,
druhou podplukovníkovi, (tedy
plukovník-poručíkovi) třetí
stražmistrovi, tedy majorovi, čtvrtou
obyčejnému rotmistru nebo kapitánovi,

*tanowi y insze. W wielkich bowiem
pułkach mniej dozoru, y rzadu,
więcey zamieszania, o czym by siła
mawieć trzebá. Kompánia zaś każda
ma mieć Sto Dwadzieścia pieszych
(okrom iednak stárszyny) albo przy-
namniey dziewięćdziesiąt, żeby
dwie części było Muszkieterow, á
trzecia Spiśnikow, to iest, Piki-
nierow, bo iáko nam Polakom nay-
częściey przeciwko tym Narodom
Woyná, ktore konno woiviac nácie-
ráia, Turcy, Tatárzy, Moskwá, Wo-
łosza, y inși, tedy bez Spiśnika w
pole wynieść Pieszym, bárzo dla ro-
zerwania niebezpieczna.*

*Każda zaś Kompánia ma mieć
swoie osobną stárszynie, ktorey im
więcey, tym lepsza bywa kompánia,
gdyż ná przywodcách bárdzey, y
stár-*

tanowi y insze. W wielkich bowiem pułkach mniej dozoru, y rzadu, więcej zamieszania, o czym by siła mowić trzebá. Kompánia zaś każda ma mieć Sto Dwadzieścia pieszych (okrom iednak stárszyny) albo przy-
namniey dziewięćdziesiąt, żeby dwie sześci było Muszkieterow, á trzecia Spiśnikow, to iest, Piki-
nierow, bo iáko nam Polakom nay-
częściey przeciwko tym Narodom Woyná, ktore konno woiviac nácie-
ráia, Turcy, Tatárzy, Moskwá, Wo-
łosza, y inszi, tedy bez Spiśnika w pole wynieść Pieszym, bárzo dla ro-
zerwania niebezpieczna.

Każda zaś Kompánia ma mieć Swoie osobną stárszynie, ktorey im
więcey, tym lepsza bywa kompánia,
gdyż ná przywodcách bárdzey, y

a tak dále. Ve velkých plucích je pak méně dozoru a řádu, zato však více zmatků, o čemž je potřeba mluvit velmi důrazně.

Každá rota pak má sto dvacet pěších (mimo důstojníků), nebo nejméně devadesát, aby dvě její části byly mušketyři, a jedna kopiníci, tedy pikenýři.

To je z toho důvodu, že Polsko nejčastěji vede válku s takovými národy, které útočí za pomoci jízdy, tedy Turků, Tatarů, Moskvanů, Valachů a jiných.

Bez kopiníků by tedy byly pěší jednotky velmi ohroženy rozbitím.

Každá rota má mít svoje vlastní důstojníky, kterých čím více je, tím lepší bývá rota, neboť více na velitelích a důstojnících

*Stárszynie, a niżeli ná prostym Zol-
nierzu należy Woyná; kiedy káždy
zosobná swoy Szereg przywodzac do
boiu záchęca, pomieszáných do sprá-
wy przywodzi, nie smiáło nástepu-
iacym smiercia z tyłu pograża, cze-
mu dwom (a bárdziey ieszcze iedne-
mu) ná wszystkie strony sprostać nie-
można, chyba by był storączny. A
kiedy sie trąfi że będzie Rotmistrz
zá stołem, y wśytku personat? á
do boiu nieśmiały, nuz tráfunkiem
zginie? toczy cała kompania iako
trzodá bez Pasterzá zostawác mu-
siála, kiedyby ieden po drugim przy
gestey Stárszynie ná władze zará-
zem w boiu nie miał nástepowác.*

*Tá tedy Stárszyná ma bydź pod
iedną kompania. Rotmistrz, albo
Kápitan, Porucznik, Chorąży,
Szy-*

stárszynie, a niżeli ná prostym Zol-
nierzu należy Woyná; Kiedy káždy
zosobná swoy Szereg przywodzac do
boiu záchęca, pomieszáných do sprá-
wy przywodzi, nie smiáło nástepu-
iacym smiercia z tyłu pograża, cze-
mu dwom (a bárdziey ieszcze iedne-
mu) ná wszystkie strony sprostać nie-
można, chyba by był storączny. A
kiedy sie trąfi że będzie Rotmistrz
zá stołem, y wśytku personat? á
do boiu nieśmiały, nuz tráfunkiem
zginie? toczy cała kompania iako
trzodá bez Pasterzá zostawác mu-
siála, kiedyby ieden po druhim przy
gestey Stárszynie ná władze zará-
zem w boiu nie miał nástepowác.
Tá tedy Stárszyná má bydź pod
iedną kompania. Rotmistrz, albo
Kápitan, Porucznik, Chorąży

než na prostém vojákovi závisí válka.
Pokud by měl každý chuť svou vlastní
řadu vést do boje, způsobí jen nepořádek,
a těm, kdo opatrně na nepřitele nastupují,
smrtí zezadu hrozí. To vše by dvěma (a
raději ještě jednomu) ze všech stran dát do
pořádku nešlo, leda by měli sto rukou.

A jak často se stává, že rotmistr sedí za
stolem, a u vojska je jeho zástupce? Anebo
když je v boji zbabělý, případně když je
vůli osudu zabit?

Pak by celá rota musela zůstat jako stádo
bez pastýře, pokud při početném
důstojnickém sboru velení okamžitě
z jednoho na druhého nepřecházelo.

Tito důstojníci mají být tedy u
jedné roty. Rotmistr nebo kapitán,
poručík, praporčík,

Szykowych dwoch (to iest, Szar-
rżántow, na ktorých naybárdzey nie-
pomieszána spráwá nalezy w boiu)
Rynsztunkowy ieden, (to iest,
Kápitan Armes) ktory Száble,
Spisy, Strzelbe, Prochy, Lonty, Ku-
le, Rydle, Siekiery opátruie, y dogla-
da, áby w porzadku bylo wszytko
przy kompániey. Tenże ma wiedzieć
o chorych Zoldatách. Potym ma
bydź Podchoraży, znowu trzech
Towárzyfzow, ktorých Niemcy
Korporalámi zowia. Stánowni-
czy, álbo Prowiántowy ieden,
ktory dla náznáczenia Stanowiská,
dla skupowánia żywności przodem
z wozámi záiezdza. [Gdyż powinien
mieć każdy Kápitan trzy wozy po-
czwornych z gotowa żywnościá (lubo
wiecey) dla Zoldatow w chodzac do
Obo-

Szykowych dwoch (to iest, Szar-
rżántow, na ktorých naybárdzey nie-
pomieszána spráwá nalezy w boiu)
Rynsztunkowy ieden (to iest,
Kápitan Armes) ktory Száble,
Spisy, Strzelbe, Prochy, Lonty, Ku-
le, Rydle, Siekiery opátruie, y dogla-
da, áby w porzadku bylo wszytko
przy kompániey. Tenże ma wiedzieć
o chorych Zoldatách. Potom ma
bydź Podchoraży, znowu trzech
Towárzyszow, krorych Niemcy
Korporalámi zowia. Stánowni-
czy, álbo Prowiántowy ieden,
ktory dla náznáczenia Stanowiská
dla skupowánia żywności przodem
z wozámi záiezdza. [Gdyż powinien
mieć każdy Kápitan trzy wozy po-
czwornych z gotowa żywnościá (lubo
wiecey) dla Zoldatow wchodzac do

dva šikovatelé (tedy seržantů, na kterých
nejvíce závisí správné seřazení v boji) a
jeden zbrojmistr (tedy Kápitan Armes),
který zajišřuje šavle, kopí, střelné zbraně,
prach, luntý, kule, lopaty, sekery, a
dohlíží, aby bylo u rotý vše v pořádku.
Také má vědět o nemocných vojácích.

Dále má být u rotý podporučík, tři
tovaryši, které Němci nazývají
korporály, jeden táborový nebo proviantní
důstojník, který jak už naznačuje jeho
funkce, je zodpovědný za tábor, za
pořizení potravin, a za jejich dopravu
povozy. [přitom je každý rotmistr
povinen mít tři čtyřkolé vozy (nebo i více)
s připravenou potravou pro vojáky
vcházející

*Obozu, potrącając im potrosze w pie-
niadżach, aby niezgłodnieli; kiedy
niemoże dostać gdzie indziej kupić.]*

*Ci wszyscy w boju szeregów, y dobrej
sprawy doglądania, ieden drugiemu
pomagając. Doboszów, y Dzięsiatni-
ków, (to iest, Gifreiterów) nie
wspominam, bo samą rzecz każe, że
przy kompaniey bydź muszą.*

*Bez Cyruliká, y bez Slusárzá
bárzo niewygodno Kompaniey,*

*Kápellaná tudzież przy Cho-
ragwi po kátholicku mieć potrzeba.*

*Pieszego Muszkieterá taki ma
bydź porzadek, szablá v boku, to-
porek v pásá, dla naprawy prze-
praw, dla záciosánia palisády, y
kołow, dla opłonienia lodów, dla
podcięcia parkánów, y kobylic w
szturmie, á zás Muszkiet lontowy
ma*

Obozu, potrącając im potrosze w pie-
niadżach, aby niezgłodnieli; kiedy
niemože dostać gdzie indziej kupić.]

Ci wszyscy w boju szeregów, y dobrej
sprawy doglądania, ieden drugiemu
pomagając. Doboszów, y Dzięsiatni-
ków, (to iest, Gifreiterów) nie
wspominam, bo samá rzecz każe, že
przy kompaniey bydź muszą.

Bez Cyruliká, y bez Slusárzá
bárdzo niewygodno Kompaniey.

Kápellana tudzież przy Cho-
ragwi po kátholicku mieć potrzeba.

Pieszego Muszkieterá taki ma
bydź porzadek, szablá u boku, to-
porek u pásá, dla naprawy prze-
praw, dla záciosánia palisády, y
kołow, dla opłonienia lodów, dla
podcięcia parkánów, y kobylic w
szturmie, á zás Muszkiet lontowy

do tábora, odečítajíce jim něco ze žoldu
aby nehladověli, a když je nemůže získat,
koupí je jinde]

Ti všichni v boji na řady vojáků a jejich
správnou činnost v boji dohlíží, přičemž si
navzájem pomáhají. O bubenících a
desátnících (tj. svobodnících) ani
nehovořím, neboť je jasné, že ti u roty být
musí.

Bez holiče (zastávajícího i funkci
ranhojiče) a bez zámečníka se rotě povede
velmi špatně. Také je nutné mít u
korouhve katolického kaplana.

Výbava pěšího mušketyra má být tato: u
boku šavle, na pásu sekera pro opravu cest
a mostů, k otesání palisád a kůlů, rozbíjení
ledu, na rozebírání zátarasů a šancí při
útočce, a hlavně má mít doutňákovou
mušketu

*ma mieć z forkieta (to iest, z Wi-
delcami) dla podpory, bo tak do-
nośnieyszy Muszkiet może mieć, kie-
dy z podpora strzela, á zátym do-
brze wymierzy, y lepiej dotrzyma,
kiedy ręká pod Muszkietem nie wa-
tleie. Ma mieć osobná Procho-
wnicę, dla podsypki z suchym pro-
chem, drot przy Prochownicy, dla
przekłócia zapalu, Stępel z Kráycá-
cárem dla codziennego przechedo-
zenia rury (lubo niektorzy porze-
dni Officierowie przy Dzięśiatni-
kách tylko takowe steple, z kráycá-
rámi maia, aby żołdat każdy, gdy
mu go potrzebá, dla przechodože-
nia rury, mogl go zażyć) áby rdza
nie zaśiádla, czym kula opieráiac
sie nieszybko idzie. Ma mieć Pul-
wersak ná dvě funty prochu, á*
206-

ma mieć z forkieta (tio iest, z Wi-
delcami) dla podpory, bo tak do-
nośnieyszy Muszkiet może mieć, kie-
dy z podpora strzela, á zátym do-
brze wymierzy, y lepiej dotrzyma,
kiedy ręká pod Muszkietem nie wa-
tleie. Ma mieć osobná Procho-
wnicę, dla podsypki z suchym pro-
chem, drot przy Prochownicy, dla
przekłócia zapalu, Stępel z Kráycá-
cárem dla codziennego przechedo-
zenia rury (lubo niektorzy porze-
dni Officierowie przy Dzięśiatni-
kách tylko takowe steple, z kráycá-
rámi maia, aby żołdat každý, gdy
mu go potrzebá, dla przechodože-
nia rury, mogl go zażyć) áby rdza
nie zaśiádla, czym kula opieráiac
sie nieszybko idzie. Ma mieć Pul-
wersak ná dvě funty prochu, á

s furketou (tj. s vidlicí) na podepření,
protože tak může mít dalekonosnější
mušketu střílejíc z podpěry, a také se mu
lépe míří a drží, protože se mu ruka držící
mušketu neunaví.

Má mít vlastní prachovnici pro podsypání
se suchým prachem, u prachovnice drát na
pročištění zátravky, nabíják se škrabákem
pro každodenní čištění hlavně (protože
někteří důstojníci měli dříve takové
nabíjáky jen u desátníků, aby ho každý
voják mohl použít, když potřebuje
pročistit hlavěň), aby se v hlavní
neusazoval rez, protože pak kule drhne a
jde jen pomalu nabít.

Má mít velkou prachovnici na dvě libry
prachu,

*z osobná przy Pulwersaku trzy pu-
szki wiszące, albo ładunki dre-
wniane z przykrywkami (takie
wiec v Bándolierow zwykłe by-
wają) dla nasypania pojedynko-
wych zwykłych naboioſ, bo ſnadniey
z pulwersaká w ładunki wcześnie
nasypać prochu (dla predszego ná-
bicia Muſzkietu, gdy nagle strzylác
przyidzie,) ániżeli gdyby garſcia
przyſzło proch nabierać, kiedy reká
albo zimie zmárznie, albo lecie spo-
tniecie, gǳie albo máto, albo wiecey
niż trzebá garſcia, nabiera ſie pro-
chu, á zátym proch po między pálce
ſypie ſie, y psuie.*

*Ma mieć tudzież Muſkieter
do boiu ſtawáiacy, kul trzydzieſci w
worku, Lontow ſażni pietaſcie v
pásá, bo niewczás dodawác lontow,
kiedy*

zosobná przy Pulwersaku trzy pu-
szki wiszące, albo ładunki dre-
wniane z przykrywkami (takie
wiec u Bándolierow zwykłe by-
wają) dla nasypania pojedynko-
wych zwykłych naboioſ, bo ſnadniey
z pulwersaká w ładunku wcześnie
nasypać prochu (dla predszego ná-
bicia Muſzkietu, gdy nagle strzylác
przyidzie,) ániżeli gdyby garſcia
przyſzło proch nabierać, kiedy reká
albo zimie zmárznie, albo lecie spo-
tniecie, gǳie albo máto, albo wiecey
niż trzebá garſcia, nabiera ſie pro-
chu, á zátym proch proch po między pálce
sypie ſie, y psuie.

Ma mieć tudzież Muſkieter
do boiu ſtawáiacy, kul trzydzieſci w
worku, Lontow ſażni pietaſcie u
pásá, niewczás dodawác lontow

spolu s tím u velké prachovnice pověšené
tři nádobky, tedy dřevěné odměrky
s uzávěry (takové, jako bývají obvykle na
bandalírech) pro nasypání jednotlivých
dávek prachu, protože se snadněji z velké
prachovnice dopředu do odměrek nasype
prach (pro rychlejší nabití muškety, kdy
je potřeba strílet okamžitě), než ho nabírat
do hrsti, když je ruka buď v zimě zmrzlá,
nebo v létě zpocená, když se buď méně,
nebo více prachu do hrsti nasype než je
potřeba, a také proto, že se prach mezi
prsty sype a tím se ničí.

Mušketýr tedy má mít do boje
třicet kulí v měšci, patnáct sáhů doutnáku
u pasu, protože je pozdě dodat nové
doutnáky,

kiedy sie potrzeba przedluzy, a cząsem, y przez noc do drugiego dnia przetrwa, lubo daley iednym zapędem ciągnac przyidzie Woysku. Spiśnik, albo Pikinier ma miec Szable, Toporek, y Spise, to iest, Pike na łokci siedm, z ostrym grottem.

Niektorzy Proporce do Pik dawia, ale tego z wielu miar nie potrzeba.

Co z strony Stárszyny dołożyć nieopufzczę.

W Szytkiey dobrej sprawy wojenney iest Mátka Posłuszeństwo Zolnierza, ktore z tad pochodzi, aby nie tylko prostych Zoldatow miec w ostrey grozie, czesto karac, rzadko odpuszczaiac: ale też aby stárszy Officier mnieyszych
B pod

kiedy se potřebá przedluzy, a cząsem, y przez noc do drugiego dnia przetrwa, lubo daley iednym zapędem ciągnac przyidzie Woysku. Spiśnik, albo Pikinier, ma miec Szable, Toporek, y Spise, to iest, Pike na łokci siedm, z ostrym grottem.

Niektorzy Proporce do Pik dawia, ale tego z wielu miar nie potrzeba.

Co z strony Stárszyny dołożyć nieopuszcze.

Wszystkiey dobrej sprawy wojenney iest Mátka Posłuszeństwo Zolnierza, ktore z tad pochodzi, aby nie tylko prostych Zoldatow miec w ostrey grozie, czesto karac, rzadko odpuszczaiac; ale też aby stárszy Officier mnieyszych

když se boj protáhne, a občas i přes noc do druhého dne trvá, anebo když musí vojsko okamžitě pokračovat v tažení. Kopiník nebo pikenýr má mít šavli, sekeru a kopí, tedy píku, a to sedm loktů (cca 4 m) dlouhou a s ostrým hrotem.

Někteří si na píky uvažují praporce, ale já soudím, že to není potřeba.

Co si neodpustím říci ohledně důstojníků

Matkou veškeré správné vojenské činnosti je vojákova poslušnost, a z toho také vyplývá, že nejen prosté vojáky je potřeba držet v ostré kázni, často je kárat a řídce odpouštět, ale také, aby vyšší důstojník jemu podřízené

pod soba Officyerow karat bez brá-
ku, strofował, z nimi sie názbyt
niepospolitował. Luboć sie przy-
stoyna ludzkość, y powinne každego
uszanowanie niegani, ale to wstytka
ma bydź przy powadze zwierzchno-
ści, bo zbyteczne stowarzyszenie sie
wzgárdie przynosi. Zkad w przod
nieuszanowanie stárszego, potym
pogárdzenie zwierzchności, y samo
náostátek pochodzi nieposlušénstwo,
zrzodlo wszytkich zbrodni woiennych.
Dla tegoż w Cudzoziemskich Woy-
skách każdy Kapitan nietylko Zol-
datá, ale y Officyerá gárdlem ká-
rát może, a zaś pułkownik ma ká-
ždego Kapitaná śmierć, y żywot w
swoiey mocy, w czym zupełna zwierz-
chność, a zatym poważanie Star-
szyny. A luboć sie y to mała zda, ie-
dnakże

pod soba Officierow karal bez brá-
ku, strofoval, z nimi se názbyt
niepospolitowal. Luboć sie przy-
stoyna ludzkość, y powinne každego
uszanowanie niegani, ale to wstytka
ma bydź przy powadze zwierzchno-
ści, bo zbyteczne stowarzyszenie sie
wzgárdie przynosi. Zkad w przod
nieuszanowani stárszego, potym
pogárdzenie zwierzchności, y samo
náostátek pochodzi nieposluszeństwo,
zrzodlo wszytkich zbrodni woiennych.
Dla tegoż w Cudzoziemskich Woy-
skách každý Kápitan nietylko Zol-
datá, ale y Officierá gárdlem ká-
rát może, a zaś pułkownik ma ká-
ždego Kápitaná śmierć, y żywot w
swoiey mocy, w czym zupełna zwierz-
chność, a zatym poważanie Stár-
szyny. A luboć sie i to mała zda, ie-

důstojníky káral bez otálení, trestal je, a
příliš se s nimi nedružil.

Lidskost se líbí a je oblíbená, a také je
potřeba s každým jednat s úctou, ale to vše
musí mít povahu svrchovanosti, protože
přílišné přátelení ohrožuje přísnost.

Nejdříve přichází neúcta ke starším, pak
pohrdání nadřízenými, a nakonec přijde
neposlušnost, zdroj všech válečných
zločinů.

Proto taky v cizozemských vojscích
může kapitán nejen vojáky, ale i
důstojníky trestat na hrdle, a plukovník
má ve své moci život i smrtí každého
kapitána. V tom tkví úplná svrchovanost,
a tím i úcta k důstojníkům.

A vypadá to jako drobnost,

dnákže do poważenia zwierzchności przytoczyć należy, iż niższy Officer przy obecności stárszego, iako to Kápitan przy Pułkowniku, Porucznik przy Kápitanie, albo Chorąży przy Poruczniku, &c. śieść niemoże (y owšem stać przed nim. powinien z uszánowaniem) až za powtornym rozkazáním stárszego. Zoldat, zaś albo Ráytar prosty, zá drzwiami zostáie.

Ták tedy porzadek Pułku całego, y káždego Zoldatá námieniwszy, samo Cwiczenie następuje.

Pieszce Cwiczenie.

piechotne Cwiczenie ná troie sie dzielić może.

1. Cwiczenie w zázywaniu Oręza, to iest, iako zázyć Muszkietá,
B 2 iako

dnákže do powáženia zwierzchności przytoczyć należy, iż niższy Officer przy obecności stárszego, iako to Kápitan przy Pułkowniku, Porucznik przy Kápitanie, albo Chorąży przy Poruczniku, etc. śieść niemoże (y owšem stać przed nim powinien z uszánowaniem) až za powtornym rozkazáním stárszego. Zoldat, zaś albo Ráytar prosty, zá drzwiami zostáie.

Ták tedy porzadek Pułku całego, y káždego Zoldatá námieniwszy, same Cwiczenie następuje.

Pieszce Cwiczenie

Piechotne Cwiczenie ná troie sie dzielić może.

1. Cwiczenie w zázywaniu Oręza, to iest, iako zázyć Muszkietá,

ale důstojnickou milostí je i to, že na jeho uvážení záleží, jestli nižší důstojník v přítomnosti vyššího, tedy kapitán u plukovníka, poručík u kapitána a praporečník u poručíka, nemůže usednout (a samozřejmě před ním stojí s úctou), leda až na opakovanou výzvu vyššího důstojníka.

Voják nebo obyčejný jezdec zůstanou pak za dveřmi.

Když jsme tedy zmínili pořádek jak v celém pluku, tak i co se týče jednotlivého vojáka, můžeme přejít samotnému cvičení.

Pěchotní cvičení

Cvičení pěchoty se může rozdělit na tři části:

1. Cvičení v zacházení se zbraněmi, tj., jak zacházet s mušketou,

*iáko nábić, iáko strzelić, iáko
spisa wladác, y szabla.*

2. *Cwiczenie w obrotách, iáko
sie ná te, y ná owe strone obroćić
ku nieprzyiacielu? iáko szeregi,
y rzedy spráwić? iáko nie po-
miešać sie? iáko nástepowác,
wstepowác, lubo iedna Kompá-
nia, lubo cálym Pulkiem, przeci-
wko piessemu nieprzyiacielowi,
albo przeciwko konnemu.*

3. *Cwiczenie w porzadku woien-
nym, iáko straže záwodzić, y
podstuchy? iáko Hásto wydá-
wác? iá o šańcow bronic, y do-
bywác, iáko wály sypác, y darnie
rzezác, przeprawy napráwiác,
iáko przy Armácie stawác? iáko
sie w cignieniu zachowác, iáko
ná stánowisku, iáko wystepnych
karác.*

iáko nábić, iáko strelic, iáko
spisa wladác, y szabla.

2. Cwiczenie w obrotách, iáko
sie na t, y ná owe strone obroćić
ku nieprzyiacielu? iáko szeregi,
y rzedy spráwić? iáko nie po-
mieszác sie? iáko nástepowác,
ustepowác, lubo iedna Kompá-
nia, lubo cálym Pulkiem, przeci-
wko pieszemu nieprzyiacielowi,
álbo przeciwko konnemu.

3. Cwiczenie w porzadku woien-
nym, iáko straže závodzić, y
podstuchy? iáko Hásto wydá-
wác? iáko šańcow bronic, y do-
bywác, iáko wály sypác, y darnie
rzezác, przeprawy napráwiác,
iáko przy Armácie stawác? iáko
sie w cignieniu zachowác, iáko
ná stánowisku, iáko wystepnych

jak ji nabít, jak střílet, jak zacházet
s kopím a se šavlí.

2. Cvičení obrátů, tedy jak se na tu i
na druhou stranu otočit k nepříteli?
Jak rady a zástupy seřadit? Jak se
nepomíchat? Jak postupovat,
ustupovat, ať už jednou rotou nebo
celým plukem, a to jak proti pěšímu,
tak i jízdnímu protivníkovi.

3. Cvičení ve vojenských řádech, tedy
jak povolát stráž, a průzkumníky?
Jak vydávat hesla? Jak šance
dobývat a bránit, jak vršit valy,
drny řezat, přepravu přes vodní
toky chystat, a jak u děla stát? Jak
se chovat na tažení, v táboře, a jak
trestat provinilce.

karác. O czym wszytkim z osobná
mowić by potrzebá, ále krotko
wspomnie, nie tak ábys wszytké
Woienna spráwe z tad przeiac
mial, ktorys sie nigdy przedtym
w Woynie Pieszey nie ćwiczyl, ále
przynamniey, żebys sobie z tego
Memoryalu przypominal, coś
zapomniat, lubo sie lepiej refle-
ktował, do lepszego wszytko przy-
wodzac porzadku.

I.

Cwiczenie z Muszkietem w
zázywaniu Oręza.

Polożcie Muszkiety na ziemi.
Maćie dosyc' prochu w Pul-
wersakách?
Kul sześć w gębe włożyć.
Zápalay lonty.

B 3 Wez-

karác. O czym wszytkim z osobná
mowić by potrzebná, ále krotke
wspomnie, nie tak ábys wszatkie
Woienna spráwe z tad przeiac
mial, ktorys sie nigdy przedtym
w Woynie Pieszey niećwiczyl, ále
przynamniey, žebys sobie z tego
Memoryalu przypomniat, coś
zapomniat, lubo sie lepiej refle-
ktował, do lepszego wszytko przy-
wodzac porzadku.

I.

Cwiczenie z Muszkietem w
Zázywaniu Oreza.

Polożcie Muszkiety na ziemi.
Maćie dosyc' prochu w Pul-
wersakách?
Kul sześć w gębe włożyć.
Zápalay lonty.

To vše by bylo potřeba zmínit
zvlášt', ale jen krátce uvedu, tedy ne
tak abys veškeré věci spojené
s válčením odtud získal, pokud ses
nikdy dřive v pěším válečnictví
necvičil, ale alespoň tak, aby sis
z tohoto soupisu připomenul, co jsi
zapomněl, anebo si věci lépe utřídil a
do lepšího pořádku je uvedl.

I.

Cvičení s mušketou v zacházení se
zbraní.

Položte muškety na zem.
Máte dost prachu v prachovnicích?
Šest kulí do úst vložit.
Zapalte doutnáky.

*Weźcie Muszkiety.
Przechedoż rure kráycárem.
Muszkiet ná widelcá.
Przekłoc' zapal.
Podsypuy.
Záprzyi panewke.
Muszkiet do naboiu ná lewy bok
przełoż.
Nábijay prochem.
Wlož klákow, álbo pápiery, álbo
siáná, ná wierzch prochu wrure.
Bo ták mocniey proch
kule wypędza, im bár-
ziey w rurze przytło-
czy, á zátym dáley do-
siaga.
Dobyway stęplá.
przykroc stępel o pierśi.
Przybity proch stęplem.
Kule wrure z geby.*

Kiedy

Weźcie Muszkiety.
Przechedoż rure kráycárem.
Muszkiet na widelcá.
Przekłoc' zapal.
Podsypuy.
Záprzyi panewke.
Muszkiet do naboiu ná lewy bok
przełoż.
Nábijay prochem.
Wlož klákow, álbo pápiery, álbo
siáná, na wierch prochu w rure.
Bo ták mocniey proch
kule wypędza, im bár-
ziey w rurze przytło-
czy, á zátym dáley do-
siaga.
Dobyway stęplá.
Przakroc stępel o pierśi.
Przybity proch stęplem.
Kule w rure z geby.

Uchopte muškety.
Protáhni hlaveň škrabákem.
Mušketu na furketu.
Otevřít pánvičku.
Podsypej.
Zavři pánvičku.
Mušketu k nabíjení k levému boku
přelož.
Nabíjej prachem.
Vlož látku, papír nebo seno na prach
v hlavni.
Protože pak silněji prach kuli
vyžene, čím více je v hlavni
udusán, a díky tomu kule
dale dostřelí.
Vyjmi nabiják.
Zkrat' nabiják o hrudník.
Udusej prach nabijákem.
Kuli do hlavně z úst.

*Kiedy zaś powoli dzieie
sie, przynamney w
pierwszym naboju kule
ná fleytuch niech ná-
bije Piechotá, dla pe-
wnieyszego strzelania,
aby nie samopás leciá-
lá kulá.*

*Przybiy stęplem kule wložywšy pá-
pieru, álbo kłakow, álbo sianá ná
kule dla lepszego przytłoczenia.*

Schoway stępel.

Muszkiet ná Widelcá.

Muszkiet do gory.

Muszkiet ná ramie.

Muszkiet ná widelcá.

Gotuyćie sie.

Oddmuchnicie lonty.

Fasuy lonty w kurek.

Przypátrż do panewki.

B 4

Dwá

Kiedy zaś powoli dzieie
sie, przynamney w
pierwszym naboju kule
ná fleytuch niech ná-
bije Piechotá, dla pe-
wnieyszego strzelania,
aby nie samopás leciá-
lá kulá.

Przybiy stęplem kule wložwszy pá-
pieru, álbo kłakow, álbo sianá ná
kule dla lepszego przytłoczenia.

Schoway stępel.

Muszkiet ná Widelcá.

Muszkiet do gory.

Muszkiet ná ramie.

Muszkiet ná widelcá.

Gotuyćie sie.

Oddmuchnicie lonty.

Fasuy lonty w kurek.

Przypátrż do panewki.

Pokud se ale nespěchá, tak
nejméně při prvním výstřelu
se nabíjí kule přes flastr, aby
byl výstřel silnější a kule
nevyletěla samospádem.

Nabij kuli do hlavně, a vlož na ni papír,
látku nebo seno, aby byla lépe natlučena
do hlavně.

Skryj nabiják.

Mušketu ná furketu.

Mušketu vztyč.

Mušketu ná rameno.

Mušketu ná furketu.

Připravte se.

Ofoukněte doutnáky.

Zasuňte doutnáky do kohoutu.

Prohlédni pánvičku.

Dwá pálcá ná panewke.

Nastepuy trzema krokámi.

W drugim kroku odmuchniy lont.

{ w Trzecim kroku przykláday. }

{ Otworz panewke. }

{ Mierzay, Pal. }

W strzelániu iáko naywiększym krokiem stawác, lewe koláno zgiáwszy, á o rámie práwe Muszkiet iáko naylepíey oprzec, zložywšy sie po Muskiecie, žeby Muszkiet wzad nie traćil. Dla tegož naylepšy táki Officyer, ktory káždego Zoldata pojedynkiem zrazu ćwiczy, pilno postrzegáiac, iáko sie ktory skláda do Muszkietu, lubo w inszych okolicznosciách, ieżeli co opuści, kupa zás ćwiczac, trudno postrzec w czym ktory bładzi, álbo popráwy potrzebuie.

W głowe chłopá mierzác, lubo
gora,

Dwá pálcá ná panewke.

Nastepuj trzema krokámi.

W drugim kroku odmuchniy lont.

{ w Trzecim kroku przykláday. }

{ Otworz panewke. }

{ Mierzay, Pal. }

W strzelániu iáko naywiększym krokiem stawác, lewe koláno zgiáwszy, á o rámie práwe Muszkiet iáko naylepíey oprzec, zložywšy sie po Muskiecie, žeby Muszkiet w zad nie traćil. Dla tegož najlepszy táki Officyer, ktory káždego Zoldata pojedynkiem zrazu ćwiczy, pilno postrzegáiac, iáko sie ktory skláda do Muszkietu, lubo w inszych okolicznosciách, ieżeli co opuści, kupa zás ćwiczac, trudno postrzec w czym ktory bładzi, álbo popráwy ptrzebuie.

W głowe chłopá mierzác, lubo

Dva prsty na pánvičku.

Nastupuj třemi kroky.

Při druhém kroku ofoukni doutnák.

{ Ve třetím kroku založ zbraň. }

{ Otevři pánvičku. }

{ Zamір, Pal. }

Při střelbě se postav tak, jako bys dělál dlouhý krok, pokrč levé koleno, a do pravého ramene zapři mušketu, jak nejlépe dokážeš, aby ti mušketa nevyletěla směrem vzad.

Proto je nejlepší takový důstojník, který každého vojáka samostatně cvičí, a pilně přitom pozoruje, jak se kdo postaví s mušketou. V opačném případě, pokud něco zanedbá a cvičí celá jednotka pohromadě, je těžké určit, v čem kdo udělál chybu, anebo potřebuje opravit.

Mірte na hlavu člověka, nebo výše,

gora, kiedy sie nádól strzela, bo ták
aż ná przestrzał ledwie w pul chłó-
pátrafiß; kiedy zaś zbliská? w ten
czas dopiero mierzác w pul chłopá
potrzebá.

Lont między pálce z kurká.

Vstępuy zá seregi.

Wydrap pálcem panewke.

Podsypuy idac.

Zaprzyy panewke.

Muszkiet do naboiu ná lewa strone
przełoż. Ták iáko przedtym že
wsytkiemi okolicznościami idac
nabijác.

Muszkiet ná Widelcá.

Postaw Muszkiet,

Muszkiet do gory,

Muszkiet ná rámie. Lubo (kiedy
podrožno isc potrzebá) obroć
Muszkiet zádem ná rámie wzia-
wszy zá rure. B, Po-

gora, kiedy sie nádól strzela, bo ták
aż ná przestrzał ledwie w pul chłó-
trafisz; kiedy zaś zbliská? w ten
czas dopiero mierzác w pul chłopá
potrzebá.

Lont między pálce z kurká.

Ustępuy zá szeregi.

Wydrap pálcem panewke.

Podsypuy idac.

Zaprzyy panewke.

Muszkiet do naboiu ná lewa strone
przełoż. Ták iáko przedtym že
wsytkiemi okolicznościami idac
nabijác.

Muszkiet ná Widelcá.

Muszkiet do gory.

Muszkiet ná rámie. Lubo (kiedy
podrožno isc potrzebá) obroć
muszkiet zádem ná rámie wzia-
wszy zá rure.

pokud se strílí dolů, protože tak při
výstřelu ledva v polovině člověka trefíš. A
pokud se strílí zblízka? Pak miř na
polovinu výšky člověka.

Doutnák mezi prsty z kohoutu.

Nastup za řady.

Vyčisti prstem pánvičku.

V chůzi podsypej.

Zavři pánvičku.

Mušketu k nabíjení k levému boku
přelož. Stejně jako předtím se všemi
náležitostmi nabíjej.

Mušketu ná furketu.

Mušketu vztyč.

Mušketu ná rameno. Nebo (když je
potřeba jít delší cestu) obrať
mušketu pažbou ná rameno a uchop
ji za hlaveň.

а'отѣпуѣ. Марш.

*leželiby sie tráfilo Piechote cwi-
czyć z kołowymi Muszkietami, to iest
co sie kluczem nákręcaia, nie máš ro-
žności od tego, co sie wyžey rzeklo.
Tylko co sie tu mowi o fasowaniu
lontow, rozumieć sie będzie o nákre-
caniu kluczem Muszkietu, kule tu-
dziesz nie zgeby sámopás puszczać
wrure, ale každá steplem nabijác
będzie potrzebá, miásto zaś odmu-
chnienia lontu, kurek przykládác.*

Cwiczenie také w Obrotách
nie iest rožne od Cwicze-
nia z Lontowymi Muszkie-
tami, ktore nižey
mašz.

2. Cwi-

Postępy. Marsz.

leželiby sie tráfilo Piechote cwi-
czyć z kołowymi Muszkietami, to iest
co sie kluczem nákręcaie, nie masz ro-
žności od tego, co sie wyžey rzeklo.
Tylko co sie tu mowi o fasowaniu
lontow, rozumieć sie będzie o nákre-
caniu kluczem Muszkietu, kule tu-
dziesz nie z geby sámopás puszczać
w rure, ale každá steplem nabijác
będzie potrzebá, miásto zaś odmu-
chnienia lontu, kurek przykládác.

Cwiczenie také w Obrotách
nie iest rožne od Cwicze-
nia z Lontowymi Muszkie-
tami, ktor nižey mašz.

Postupuj. Vpřed.

Pokud by bylo potřeba cvičit
pěchotu s mušketami s kolečkovými
zámky, tedy těmi co se natahují klíčem,
nejsou žádné rozdíly oproti tomu, co bylo
řeceno dříve. Pouze tam, kde se hovoří o
zakládání doutnáku, se provádí
natahování muškety klíčem, kule se
samospádem do hlavně nepustí ale je
potřeba ji každou nabít nabijákem, a místo
ofukování doutnáku se přikládá kohout.

Cvičení v obratech se nijak neliší od
cvičení, určeného pro doutňákové
muškety, které nalezneš níže.

2.

Cwiczenie z Muszkietem w
Obrotach, wiedzieć naprzod po-
trzebá co iest Szereg, á
co iest, Rząd.

Szereg sie żowie, gđzie ieden
podle drugiego bokiem do siebie, álbo
o łokieć stoia, iáko to w niżej polo-
żonym wyobráżeniu iest: Szereg A.
B. co Niemcy nazywáia Glieder,
Fráncuzowie zaś nazywáia Files.

	A.		Szereg		B.
	—	—	—	—	—
Rząd.	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—

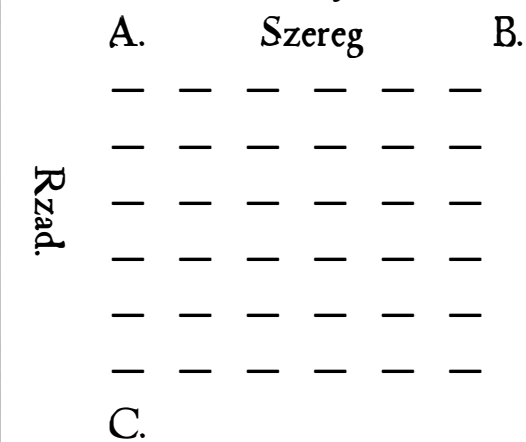
C.

Rząd sie żowie, gđzie ieden zá
drugim stoi. iáko to iest w polożoney
figu-

2.

Cwiczenie z Muszkietem w
Obrotách, wiedzieć naprzod po-
Trzebá co iest *Szereg*, á
co iest, *Rząd*.

Szereg sie żowie, gđzie ieden
podle drugiego bokiem do siebie, álbo
o łokieć stoia, iáko to w niżej polo-
żonym wyobráżeniu iest: Szereg A.
B. co Niemcy nazywáia Glieder,
Fráncuzowie zaś nazywáia Files.

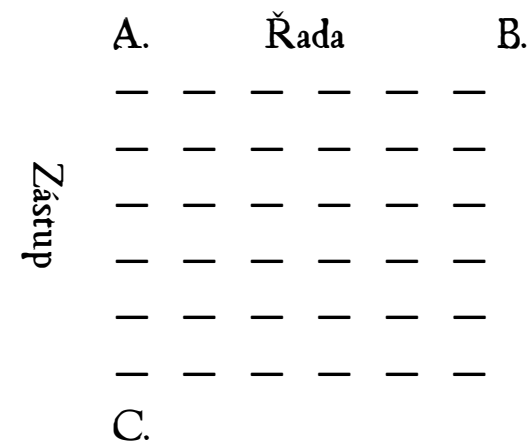

Rząd sie żowie, gđzie ieden zá
Drugim stoi, iáko to iest w polożoney

2.

Cvičení s mušketou v manévrování, kdy
je nejdříve potřeba vědět, co je řada a co
zástup

Řadou se nazývá, když je jeden
vedle druhého, bokem k sobě, anebo na
loket (cca 60 cm) od sebe stojí, tak jak je
to níže nakresleno: řada A. B., což Němci
nazývají Glieder a Francouzi Files.

Zástupem se nazývá, když jeden za
druhým stojí, tak jak je ukázáno

*figurze Rzad. A. C. Co Niemcy
názývajú Reigen. Fráncuzowie
zaś názývajú Rángs.*

*To tedy zrozumiawszy Cwiczenie
w Obrótach, łatwo każdy zrozumieć
może.*

W prawo?

To iest, obroć się ná prawa rękę.

Stawćie się.

W lewo,

To iest, obroć się ná lewa rękę.

Stawćie się.

W prawo obroć się cále.

*To iest, obroć się aż ná zad, gdzie
był zad, áby tam czołem stánać.*

Stawćie się.

W lewo obroć się cále.

Stawćie się.

*Rozprzestrzeńćie Rzedy w prawo, y
w lewo.*

Dwoy-

figurze Rzad. A. C. Co Niemcy
názývajú Reigen. Fráncuzowie
zaś názývajú Rángs.

To tedy zrozumiawszy Cwiczenie
W Obrótach, łatwo každý zrozumieć
može.

W prawo?

To iest, obroć się ná prawa rękę.

Stawćie się.

W lewo,

To iest, obroć się ná lewa rękę.

Stawćie się.

W prawo obroć się cále

To iest, obroć się aż ná zad, gdzie
był zad, áby tam czołem stánać.

Stawćie się.

W lewo obroć się cále

Stawćie się.

Rozprzestrzeńćie Rzedy w prawo, y
w lewo.

na přiloženém obrázku, zástup A. C., což
Němci nazývají Reigen, a Francouzi zase
Rángs.

Pokud tomuto rozumí, může se
každý cvičení v manévrech naučit.

Vpravo?

To jest, obrať se za pravou rukou

Vyrovnejte se zpět.

Vlevo,

To jest, obrať se za levou rukou.

Vyrovnejte se zpět.

Vpravo se otoč úplně.

To znamená, otoč se až dozadu, kde
byly záda, abys tam stál čelem.

Vyrovnejte se zpět.

Vlevo se otoč úplně.

Vyrovnejte se zpět.

Rozšířte zástupy vpravo, i vlevo.

Dwoycie szeregi w prawo.

To iest, sámemisz szeregami przez wtory.

Stawcie się.

Dwoycie szeregi w lewo.

To iest, sámemisz szeregami przez wtory.

Stawcie się.

Rosprzeźrzenie szeregi, [Albo przednimi szeregami naprzod, albo z adnimi nazad troche wstapiwszy.]

Dwoycie rzedy w prawo.

[To iest, sámemisz rzedami przez wtory.]

Stawcie się.

Dwoycie Rzeddy w lewo.

Stawcie się.

Pu rzedow z adnie, dwoycie szeregi w prawo (albo w lewo) do przodka.

[To iest, aby srzedni szereg, aż po między pierwszy wszdl.]

Staw-

Dwoycie szeregi w prawo.

To iest, sámemusz szeregami przez wtory.

Stawcie się.

Dwoycie szeregi w lewo.

To iest, sámemusz szeregami przez wtory.

Stawcie się.

Rosprzeźrzenie szeregi [Albo przednimi szeregami naprzod, albo z adnimi nazad troche ustapiwszy.]

Dwoycie rzedy w prawo.

[To iest, sámemisz rzedami przez wtory.]

Stawcie się.

Dwoycie rzedy w lewo.

Stawcie się.

Pu rzedow z adnie, dwoycie szeregi w prawo (albo w lewo) do przodka. [To iest, aby srzedni szereg, aż po między pierwszy wszdl.]

Zdvojte řady vpravo.

To znamená, jedna řada skrz druhou.

Vyrovnejte se zpět.

Zdvojte řady vlevo.

To znamená, jedna řada skrz druhou.

Vyrovnejte se zpět.

Rozestupte řady [buď předními řadami vpřed, nebo z adními řadami trochu ustoupit.]

Zdvojte zástupy vpravo.

[To znamená, jednými zástupy přes druhé.]

Vyrovnejte se zpět.

Zdvojte zástupy vlevo.

Vyrovnejte se zpět.

Polovina z adních zástupů, zdvojte řady vpravo (nebo vlevo) dopředu. [To znamená, aby prostřední řada šla až mezi první]

Stawćie się.

Pułszeregow dwoycie Rzedy w prawo.

*[To iest, z lewego skrzydła ná prawe.
Albo z práwego skrzydła ná lewe.]*

Stawćie się.

Pułszeregow práwego skrzydła, w prawo.

Pułszeregow lewego skrzydła, w lewo.

*Pułszeregow zádnych w lewo (albo w
práwo) obroć sie cale.*

*Tym łatwo uczynić, aby
kompánia ná wszystkie czte-
ry strony czołem oraz stá-
nelá, tyłem do šrzodká.*

Stawćie się.

*Šcišniycie Rzedy do šrodká, [to iest, z o-
budwu skrzydeł.]*

Stawćie się.

*Šcišniycie Rzedy ná lewe skrzydło,
(albo ná prawe.) To iest, z ie-
dnego skrzydła ná drugie.*

Stawćie się.

Šci-

Stawćie się.

Pułszeregow dwoycie Rzedy w prawo.

*[To iest, z lewego skrzydła ná prawe
Albo z práwego skrzydła ná lewe.]*

Stawćie się.

Pułszeregow práwego skrzydła, w prawo

Pułszeregow lewego skrzydła, w lewo.

Pułszeregow zádnych w lewo (albo w
práwo) obroć sie cale.

*Tym łatwo uczynić, aby
kompánia ná wszystkie czte-
ry strony czołem oraz stá-
nelá, tyłem do šrzodká.*

Stawćie się.

Šcišniycie Rzedy do šrodká, [to iest, z o-
budwu skrzydeł.]

Stawćie się.

Šcišniycie Rzedy ná lewe skrzydło,
(albo ná prawe.) To iest, z ie-
dnego skrzydła ná drugie.

Stawćie się.

Vyrovnejte se zpět.

Polovina řad, zdvojte zástupy vpravo.

*[To jest, z levého křídla na pravé, a
nebo z pravého křídla na levé]*

Vyrovnejte se zpět.

Polovina řad pravého křídla, obrať se vpravo.

Polovina řad levého křídla, obrať se vlevo.

Polovina zadních zástupů, vlevo (nebo
vpravo) otoč se úplně.

*Tím se dá snadno docílit, že
rota stojí čelem na všechny
čtyři strany najedou, zády do
středu.*

Vyrovnejte se zpět.

Sražte zástupy do středu [to jest
z obou dvou křídél]

Vyrovnejte se zpět.

Sražte zástupy na levé křídlo (nebo na
pravé). Tj., z jednoho křídla na
druhé.

Vyrovnejte se zpět.

Ścisniycie szeregi do Przodkã. [To iest aby się tylne szeregi ku pierwszemu zemknęły.]

Cãła kupa w prawo (albo w lewo, iãko potrzebã) obrãcay sie czolem w mieyscu. Co Niemcy zowia Sich Schwenden. Frãncuzowie zaś nãzywãia. Se Conuerfer.

Stawcie się.

Nã prawe y nã lewe skrzydło zemkniecie Rzędy ze środkã, [żeby środek otworzony był dla Armãty.]

Stawcie się.

Nã prawe y nã lewe skrzydło, dwoycie Rzędy ze środkã. [To iest, średnimi Rzędami, co się tãkże dla otworzenia Armãty czyni.]

Stawcie się.

Rosprzestrzẽcie Rzędy w prawo y w lewo.

Prze-

Ścisniacie szeregi do Przodkã. [To iest aby się tylne szeregi ku pierwszemu zemknely.]

Cãła kupa w prawo (albo w lewo, iãko potrzebã) obrãcay sie czolem w mieyscu. Co Niemcy zowia Sich Swenden. Frãncuzowie zaś nãzywãia Se Conuerer.

Stawcie się.

Nã prawe i na lewe skrzydło zemkniecie Rzędy ze środkã, [żeby środek otworzony był dla Armãty.]

Stawcie się.

Nã prawe y na lewe skrzydło, dwoycie Rzędy z środkã [To iest, średnimi rzędami, co się tãkże dla otworzenia Armãty czyni.]

Stawcie się.

Rosprzestrzẽcie Rzędy w prawo y w lewo.

Sražte řady dopředu [to jest, aby se zadní řady přimkly k předním]

Celã jednotka vpravo (nebo vlevo, jak je potřeba) obrať se čelem na místě. Toto Němci nãzywãij Sich Swenden. Francouzi ro zase nãzywãij Se Conuerer

Vyrovnejte se zpět.

Na pravé i na levé křídlo sražte zástupy ze středu [tak aby byl střed otevřen pro dělo]

Vyrovnejte se zpět.

Na pravé i na levé křídlo, zdvojte zástupy ze středu. [To jest, prostředními zástupy, což se také pro vytvoření místa pro dělo činí]

Vyrovnejte se zpět.

Rozestupte zástupy vpravo i vlevo.

Przechodźcie szeregi w prawo (álbo w lewo názad, [co się Contramarsem żowie.]

Stawćie się.

[Czynia także Contramars z iednego skrzydła na drugie. To iest, áby z iednego skrzydła Rzędy na drugie skrzydło przechodziły.]

Stawćie się.

Z prawego, y lewego skrzydła dwoyćie Rzędy do środka. [To iest, pobocznymi Rzędami że skrzydeł.]

Stawćie się.

Puł Rzedow zadnie, obroć się w prawo cále názad.

Stawćie się.

Z tych wszystkie Obrotow Utarczka kształtować się może.

Dwa szeregi pierwsze gotuyćie się, Pierwszy szereg następuy trzemá krokámi.

Odmu-

Przechodźcie szeregi w prawo (álbo w lewo názad, [co się Contramarsem żowie.]

Stawćie się.

[Czynia także Controamars z iednego Skrzydła na drugie. Ti iest, áby z iednego skrzydła Rzędy na drugie skrzydło przechodziły]

Stawćie się.

Z prawego, y lewego skrzydła dwoyćie Rzędy do środka [To iest, pobocznymi Rzędami że skrzydeł.]

Stawćie się.

Puł Rzedow zadnie, obroć się w prawo cále názad.

Stawćie się.

Z tych wszystkie Obrotow Utarczka kształtować się Može.

Dwa szeregi pierwsze gotuyćie się, Pierwszy szereg następuy trzemá krokámi

Procházejte řady vpravo (nebo vlevo) dozadu. [což se nazývá Kontramars]

Vyrovnejte se zpět.

[Dělá se také Kontramars z jednoho křídla na druhé, tj. aby zástupy procházely z jednoho křídla na druhé.]

Vyrovnejte se zpět.

Z pravého i levého křídla, zdvojte zástupy do středu. [Tj. bočními zástupy do středu.]

Vyrovnejte se zpět.

Polovina zadních zástupů, otoč se vpravo čelem vzad.

Vyrovnejte se zpět.

Z těchto všech manévřů je možné zaútočit.

První dvě řady, připravte se.

První řada, nastupuj třemi kroky.

*Odmuchniy lont. Otworz panewkę.
Mierzay. Pal.*

*W prawo (albo w lewo) wstepuy zá
szeregi, podsypuiac, y nabijaiac.
[tak iáko przed tym sie rzeklo, á dru-
dzy znowu niech następuia.]*

*Czássem ná dwoie rozdzielonym sze-
regiem wstepuie Piechota po wy-
strzeleniu, że iedná połowá szere-
gu idzie w lewo, druga w prawo,
y znowu sie zá szeregami w tyle
do kupy schodza.*

*Czássem tež Contramarsem wste-
puia po między szeregi (wystrze-
liwszy) przechodzac.*

Drugi szereg następuy. Pal.

*Tak tedy, kiedy albo w miejscu sto-
iac, albo następuiac potykać sie
potrzebá.*

*Ale kiedy wstepuiac odstrzeliwac sie
przy-*

Odmuchniy lont. Otworz panewkę.

Mierzay. Pal.

W prawo (albo w lewo) wstepuy zá
szeregi, podsypuiac, y nabijaiac.
[tak iáko przed tym sie rzeklo, á dru-
dzy znowu niech następuia.]

Czássem ná dwoie rozdzielonym sze-
regiem wstepuie Piechota po wy-
strzeleniu, že iedná połowá szere-
gu idzie w lewo, druga w prawo,
y znowu sie zá szeregami w tyle
do kupy schodza.

Czássem tež Contramarsem wste-
puia po między szeregi (wystrze-
liwszy) przechodzac.

Drugi szereg następuy. Pal.

Tak tedy, kiedy albo w miejscu sto-
iac, albo następuiac potykać sie
potrzebá.

Ale kiedy wstepuiac odstrzeliwac sie

Ofoukni doutnák. Otevři pánvičku.

Zamiř. Pal.

Vpravo (nebo vlevo) ustup za řady,
podsypujíc pánvičku a nabíjejíc
[tak jak už to bylo dříve řečeno, a
druzí mezi tím nastupují]

Někdy pěchota ustupuje po výstřelu
rozdělená na poloviny, tak že jde
jedna polovina vlevo a druhá vpravo,
a znowu se dají dohromady za
řadami.

Někdy se také ustupuje Kontramarsem,
tedy vystřelivší procházejí mezi
řadami.

Druhá řada, nastupuj. Pal.

Tak je tedy potřeba bojovat, pokud se
stojí na místě, nebo se postupuje.

Ale pokud je potřeba střílet při

*przychodzi, tedy sie od zádnych
szeregow strzelanie poczyna, ná
czolo przed szeregi ustepuiac po
wystrzeleniu.*

*Kiedy záš skrzydlem lewym, álbo prá-
wym nieprzyiaciel náciera, tedy
z iednego skrzydla rzedami na-
stepuia, a za drugie skrzydlo prze-
chodza Muszkietierowie.*

*Kiedy záš z dwóch skrzydel oras, álbo
že wszytkich czterech stron nastę-
puie nieprzyiaciel, tedy do środka
ustepuia szeregi po wystrzeleniu:
Ale w ten czas naylepiyey przecho-
dzac szeregi (to iest, contramar-
sem) do środka ustepowác, ie-
dnákže ile moze bydz ścislemi rze-
dami niechay stoi piechotá, bo
im nayścisley stoi, tym nierozer-
wáńszy syk, zwlaszcza przeciw kon-
nemu*

przychodí, tedy se od zádnych
szeregow strzelanie poczyna, ná
czoloprzed szeregi ustepuiac po
wystrzeleniu.

Kiedy záš skrzydlem lewym, álbo prá-
wym nieprzyiaciel náciera, tedy
z iednego skrzydla rzedami na-
stepuia, a za druhé skrzydlo prze-
codza Muszkietierowie.

Kiedy záš že dvou skrzydel oras, álbo
že wszytkich szterech stron nastę-
puie nieprzyiaciel, tedy do środka
ustepuia szeregi po vystrzeleniu;
Ale w ten čas naylepiyey przecho-
dzac szeregi (to iest, contramar-
sem) do środka ustepowác, ie-
dnákže ile moze bydz ścislemi rze-
dami niechay stoi piechotá, bo
im nayścisley stoi, tym nierozer-
wáńszy syk, zwlaszcza przeciw kon-

ústupu, pak se začíná strelba od
zadních řad, které pak ustupují na
čelo před řady po výstřelu.

Pokud nepřítel útočí buď z levého, nebo
pravého křídla, pak mušketýři
nastupují ke strelbě z křídla, a
zástup ustupuje na opačné křídlo.

Pokud nepřítel útočí z obou křídel, nebo
nastupuje ze všech čtyř stran, pak
řady po výstřelu ustupují do středu.
V tomto případě je nejvýhodnější
procházet mezi zástupy (tj.
kontramaršem) do středu, i když
jak je to jenom možné musí pěchota
udržovat co nejužší rozestupy mezi
zástupy, protože čím těsněji stojí,
tím pevnější je šik, zejména proti

nemu nieprzyiacielowi.

Uwazyć to potrzeba, że kiedy bez przestanku Piechota szeregami ma dawać ognia w szturmie, albo w boju, aby namniey sześć szeregów Muszkieterow, ieden szereg za drugim stał; (trzeba przeto w tym naybárdzey ćwiczyc Pieszych, aby prędko idac nabijali, z jakim do piatego szeregu strzelanie przychodzi, bo inaczey wielki by mancament byl woienney) bo z jakim pierwşy szereg wystrzelawşy nabije żnowu, z tym do szostego szeregu strzelanie przychodzi. Dla czego naylepiey ieszcze, kiedy

Dzieśięć albo Dwanaście szeregów ieden za drugim stoi, bo tak, porzadniey na fleytuch Muszkieterowie nabijają strzelbe z wol-

jazdniemu nepřiteli.

Je potřeba myslet na to, že pokud má pěchota vést střelbu po řadách bez přestávky, ať již při útoku nebo v boji, aby měla nejméně šest řad mušketyrů, kdy jedna řada stojí za druhou, (je proto potřeba pěchotu co nejvíce cvičit v tom, aby nabíjeli při rychlé chůzi, a aby dokázali nabít, než se pátá řada začne chystat ke střelbě, protože jinak by měla střelba velké nedostatky) protože než první řada vystřelí a nabije znovu, přichází už na řadu se střelbou šestá řada.

Proto je nejlepší, když může deset nebo dvanáct řad stát za sebou, protože pak mušketyři pořádně a na flastr nabíjejí své pušky, pomalu a nespěchají.

nemu nieprzyiacielowi.
Uwazyć to potrzeba, że kiedy bez przestanku Piechota szeregami ma dawać ognia w szturmie, albo w boju, aby namniey sześć szeregów Muszkieterow, ieden szereg za drugim stał; (trzeba przeto w tym naybárdzey ćwiczyc Pieszych, aby prędko idac nabijali, z jakim do piatego szeregu strzelanie przychodzi, bo inaczey wielki by mancament byl woienney) bo z jakim pierwşy szereg wystrzelawşy nabije żnowu, z tym do szostego szeregu strzelanie przychodzi. Dla czego naylepiey ieszcze, kiedy
Dzieśięć albo Dwanaście szeregów ieden za drugim stoi, bo tak porzadniey na fleytuch Muszkieterowie nabijają strzelbe z wol-

*ná niekwápiac sie. Záčym lepsze
iedno také strzelanie, aniżeli czworo
inszych predkich, kiedy ani proch,
ani kula nieprzybija sie steplem,
ale samopas w rzucona bedzie w
rure, dla nagłego strzelania, y Mu-
szkiety nie tak predko od ustawi-
cznego ognia rozpalia sie, kiedy nie
nagle strzelba idzie.*

*Iest inszych wiele Cwiczenia w o-
brotách, ktore sie tu nieklada, ale
kto wyzey pomienionych dobrze swiá-
dom, łatwo wedlug potrzeby y miey-
scu, co szechce, uczynic moze, iedno
z drugiego stosuiac.*

Cwiczenie z Pika
W Zazywaniu Oręzá, Albo
w zazywaniu Piki.

Pike na ziemi polož.
Weźmiecie Piki. *Pike*

ná niekwápiac sie. Záčym lepsze
iedno tekie strzelanie, aniżeli czworo
inszych predkich, kiedy ani proch,
ani kula nieprzybija sie steplem,
ale samopas w rzucona bedzie w
rure, dla nagłego strzelania, y Mu-
szkiety nie tak predko od ustawi-
ecznego ognia rozpalia sie, kiedy nie
nagle strzelba idzie.

Iest inszych wiele Cwiczenia w o-
brotách, ktore sie tu nieklada, ale
kto wyzey pomienionych dobrze swiá-
dom, łatwo wedlug potrzeby y miey-
scu, co szechce, uczynic moze, iedno
z drugiego stosuiac.

Cwiczenie z Pika
W Zazywaniu Oręzá, Albo
W zazywaniu Piki.

Pike na ziemi polož.
Weźmiecie Piki.

Je vždy lepší jeden takový výstřel, než
čtyři jinak rychlé, kdy se prach ani kule
nepřibijí nabijákem, ale samospádem jsou
hozeny do hlavně. Muškety se také tak
rychle nerozpálí, když se nestřelí tak
rychle.

Je mnoho dalších cvičení v manévrech,
které jsem zde neuvedl, ale kdo si je výše
uvedeného dobře vědom, snadno může
podle potřeby i místa učinit, co bude chtít,
použitím jednoho nebo druhého.

Cvičení s píkou v zacházení se zbraněmi,
nebo také v zacházení s píkou

Polož píku na zem.
Uchop píku.

Pike postav ná zemi.
Pike do gory.
Pike ná rámie.
Skláday Pike czołem.
Nadaway sztychu.
Podnieś Pike.
Skláday pike w prawo (albo w lewo)
Nadaway sztychu.
Podnieście Piki.
Skláday Piki w prawo (albo w le-
wo) názad.
Podnieście Piki.
Skláday Pike ná konnego czołem.
O zemie opárszy Pike
przypráwey nodze, ná
lewa noge nálekšy.
Száble przez lewa ręke dobyway.
Stawćie się.
Skláday Pike ná konnego w lewo (al-
bo w prawo).
C3 Staw-

Pike postav ná zemi.
Pike do gory.
Pike na rámie.
Skláday Pike czołem.
Nadaway sztychu.
Podnieś Pike.
Skláday Pike w prawo (albo w lewo)
Nadaway sztychu.
Podnieście Piki.
Skláday Pike w prawo (albo w le-
wo) názad.
Podnieście Piki.
Skláday Pike ná konnego czołem.
O zemie opárszy Pike
przy práwey nodze, ná
lewa noge nákleszy.
Száble przez lewa ręke dobyway.
Stawćie się.
Skláday Pike ná konnego w lewo (al-
Bo w prawo).

Postav píku na zem.
Píku vztyč.
Píku na rameno.
Slož píku vpřed.
Dej bod.
Zvedni píku.
Slož píku vpravo (nebo vlevo).
Dej bod.
Zvedni píku.
Slož píku vpravo (nebo vlevo) vzad.
Zvedněte píky.
Slož píku na jízdního vpřed.
Opři píku o zem u pravé
nohy, na levou nohu
poklekni.
Šavli přes levou ruku uchop.
Vyrovnejte se zpět.
Slož píku na jízdního vlevo (nebo vpravo).

Stawcie się Pike.

Vymiey Pike w poł zniżywszy.

*To sie zachowuie, kiedy
Kompánia dobywáiac
miastá, idzie ná stráž do
šancow pod mury, aby
z wátu nepřzyačiel nie
obaczyl Pik w šancách,
y celu niewzial.*

*Albo tesz Pike brác pod grot tuleiá
po zemi zá sobá wlokšy.*

Skláday Pike.

Podnieš Pike.

*Obroč Pike wzad grotem po zemi
wlokac zá tulej trzymáiac.*

*To sie zachowuie, kiedy
názád z šancow stráž
odchodzi.*

*Skláday Pike w práwo (álbo w le-
wo) názád.*

Náda-

Stawcie się Pike.

Vymiey Pike w poł zniżywszy.

To sie zachowuie, kiedy
Kompánia dobywáiac
miastá, idzie ná stráž, do
šancow pod mury, aby
z wátu nepřzyačiel nie
obaczyl Pik w šancách,
y celu niewzial.

Albo tesz Pike brác pod grot tuleiá

Po zemi zá sobá wlokšy.

Skláday Pike

Podnieš Pike.

Obroč Pike wzad grotem po zemi
wlokac zá tulej trzymáiac.

To sie zachowuie, kiedy
Názád z šancow stráž
Odchodzi.

Skláday Pike w práwo (álbo w le-
wo) názád.

Vyrovnejte se zpět, píky.

Píku zkrat' (uchop píku v polovině)

To se používá, když rota dobývá
města, jde na stráž do okopů pod
hradby, aby nepřítel neviděl píky
v okopech, a nevzal je za cíl.

Nebo také uchop píku pod hrotem za
tulej, a táhni ji po zemi.

Slož píku.

Zvedni píku.

Obrat' píku hrotem vzad, uchop ji za tulej
a vleč po zemi.

To se používá, když hlídka odchází
zpět z okopů.

Slož píku vpravo (nebo vlevo) vzad.

Nádaway sztychu postępując kro-
kami.

Stawcie się.

potrzebá Pike w nawiekszym kroku
składac, lewe koláno zgiąwszy, dla
mocnieyszego kroku.

Cwiczenie z Pika.
w Obrotách.

TO Cwiczenie nie iest różne od
Cwiczenia Obrotow z Muszkietem,
tylko Pike do gory od ziemie
prawa ręka pod ramię podnieść trze-
bá, aby Pike iedną o druga nie
zawadzala, w przechodzeniu Szere-
gow.

Trzeba iednak wiedziec iako Spi-
śnikow po miedzy Muszkietery stá-
wiać. C 4 iednym

Nádaway sztychu postępując kro-
kami.

Stawcie się.

potrzebá Pike w nawiekszym kroku
składac, lewe koláno zgiąwszy, dla
mocnieyszgo kroku.

Cwiczenie z Pika
w Obrotách.

To Cwiczenie nie iest różne od
Cwiczenia Obrotow z Muszkie-
tem, tylko Pike do gory od ziemie
prawa ręka pod ramię podnieść trze-
bá, aby Pike iedną o druga nie
zawadzala, w przechodzeniu Szere-
gow.

Trzeba iednak wiedziec iako Spi-
śnikow po miedzy Muszkietery stá-
wiać.

Dej bod a krácej přitom vpřed.

Vyrovnejte se zpět.

Je potřeba pokládat v co nejdelším kroku a
ohýbat při tom levé koleno, protože tak je
krok silnější.

Cvičení s píkou
v manévrech

Toto cvičení se neliší od cvičení
v manévrech s mušketou, pouze je píku
potřeba zvednout ze země a položit na
pravé rameno, aby píky jedna druhé
nezavazela, když se prochází řadami.

Je ale potřeba znát, jak kopínky
rozestavit mezi mušketýry.

*Iednym sie zda, aby sami Piki-
nierowie w kupie we srodku stali, a
Muszkietierowie po skrzydlach. Iá-
ko widzisz pod figura, M.*

D*Rudzy zaś w Cynek sykuia »
żeby Pikinierowie w kupie we
srodku, a po bokách Muszkietierowie
stali, ale to tylko kiedy Muszkiete-
row siła pod kompania, (iako wi-
dzisz pod figura N.) dla podzia-
lu, albo gdy sie kilká Kompanij do
kupy z gromadzi, a tak na wszytkie
strony oraz Muszkietierowie moga
dawać ogniá, każda kupa ná insza
strone (A. b. c. d.) strzelaiac,
gdy tego potrzeba.*

Figu-

Iednym sie zda, aby sami Piki-
nierowie w kupie we srodku stali, a
muszkietierowie po skrzydłach. Iá-
ko widzisz pod figura, M.

Drudzy zaś w Cynek sykuia
żeby Pikinierowie w kupie we
srodku, a po bokách Muszkietierowie
stali, ale to tylko kiedy Muszkiete-
row siła pod kompania, (iako wi-
dzisz pod figura N.) dla podzia-
lu, albo gdy sie kilká Kompanij do
kupy zgromadzi, a tak wszytkie
strony oraz Muszkietierowie moga
dawać ogniá, każda kupa ná insza
strone (A. b. c. d.) strzelaiac,
gdy tego potrzeba.

Jedni považují za nejlepší, aby
pikený ři stáli pohromadě uprostřed a
mušketýři na křídlech, tak jak to vidíš na
obrazu M.

Druzí zase šikují rotu do čtverce, aby
pikenýři stáli pohromadě ve středu, a
mušketýři po bocích. To lze ale jen pokud
je v rotě velká převaha mušketýřů (jako je
to vidět na obrazu N), které je možno
rozdělit, anebo pokud se několik rot spojí
dohromady. Tím pádem můžou mušketýři
vést střelbu na všechny strany a každá část
(A. b. c. d.) střílí na jinou stranu, pokud je
to potřeba.

Figurá M.

○○○○○○ I I I I I I ○○○○○○
 ○○○○○○ I I I I I I ○○○○○○
 ○○○○○○ I I I I I I ○○○○○○
 ○○○○○○ I I I I I I ○○○○○○
 ○○○○○○ I I I I I I ○○○○○○
 ○○○○○○ I I I I I I ○○○○○○

Figurá N.

A.

○○○○○○○	○○○○○○○
○○○○○○○	○○○○○○○
○○○○○○○	○○○○○○○
○○○○○○○	○○○○○○○ b.
○○○○○○○	○○○○○○○
○○○○○○○	○○○○○○○

I I I I I I I I I I
 I I I I I I I I I I
 I I I I I I I I I I
 I I I I I I I I I I
 I I I I I I I I I I
 I I I I I I I I I I

○○○○○○○	○○○○○○○
○○○○○○○	○○○○○○○
○○○○○○○	○○○○○○○
d. ○○○○○○	○○○○○○○
○○○○○○○	○○○○○○○
○○○○○○○	○○○○○○○

c.

Figurá M

Obraz M

Figurá N

Obraz N

Z Nowu są ktorzy (zwłasczá
przećiw konnemu rozumieia,
áby Rząd Pikinierow, á Rząd Mu-
szkieterow przeplatáno stáwić: Mu-
szkieterowie zaś z pomiedzy Pikinie-
row do strzelánia wystepowác z sze-
regow máia, y znowu zá szeregi w
tyl ustepowác wystreliwszy.

• A że tylko trzecia cześć bywa
Pikinerow pod Kompánia, dwie zaś
cześci Muszkieterow? Tedy we trzy,
álbo Cztery szeregi Pikinierow sprá-
wić, áby liczba Rzedow zrownali z
Muszkieterami, wszak też dosyć
pierwsze trzy szeregi (álbo cztery)
postáwić przeplatáno z Pikinierá-
mi, lubo w zádnych szeregach sami
Muszkieterowie stána; zwłasczá
kiedy z zádu nikt nienáciera, iá-
ko to widzisz ná Figurze K.

Mo-

Znowu są krorzy (zwłasczá
przećiw konnemu rozumieia,
áby Rząd Pikinierow, á Rząd Mu-
szkieterow przeplatáno stáwić; Mu-
szkieterowie zaś z pomiedzy Pikinie-
row do strzelánia wystepowác z sze-
regow máia, y znowu zá szeregi w
tyl ustepowác wystreliwszy.

A že tylko trzecia cześć bywa
Pikinerow pod Kompánia, dwie zaś
cześci Muszkieterow? Tedy we trzy,
álbo Cztery szeregi Pikinierow sprá-
wić, áby liczba Rzedow zrownali z
Muszkieterami, wszak też dosyć
pierwsze trzy szeregi (álbo cztery)
postáwić przeplatáno z Pikinierá-
mi, lubo w zádnych szeregach sami
Muszkieterowie stána; zwłasczá
kiedy z zádu nikt nienáciera, iá-
ko to widzisz ná Figurze K.

Dále jsou tací, kdo (zejména proti
jízdnímu nepříteli) staví zástupy
pikenýrů a mušketýrů proložené mezi
sebou. Mušketýři stojící mezi pikenýry
mají při vedení střelby nastupovat před
řadu pikenýrů, a znovu se vracet za řady
po výstřelu.

A že pouze jednu třetinu roty tvoří
pikenýři, a zbylé dvě třetiny mušketýři?
Pak je potřeba udělat z pikenýrů tři nebo
čtyři řady, aby se počtem zástupů
vyrovnali mušketýřům, však také vystačí
postavit první tři řady (nebo čtyři)
proložené pikenýry, a v zadních řadách
budou stát samotní mušketýři, zejména
pokud zezadu nikdo neútočí, jak to vidíš
na obrazu K.

Może też figure ná wszytkie
cztery strony oraz uszykowác
czolem, kiedy žewszad nieprzyaciel
náciera, przeplátano z czola kazdego,
stáwiwszy Pikinierow z Muszkiete-
terámi, ale wiecey ludzi potrzebá,
przynamniey, žeby po cztery szeregi
było ná každá stronie Muszkietierow
(iáko to widzisz na Figurze S.)
iesli wiecey bydž nie może, bo im wie-
cey szeregow (iáko sie wyžey rzeklo)
tym lepiey.

Zboku tákže bedžie trzebá po-
stáwić po kilká Muszkietierow z Piki-
nierámi, dla zázawárčia miešć pro-
žnych n. r. m. p. že ták bedžie
sie zdał syk okragly, žewszad w koło
obrone máiacy.

Figurá

Može też figure ná wszytkie
cztery strony oraz uszykowác
czolem, kiedy žewszad nieprzyaciel
náciera, przeplátano z czola kazdego,
stáwiwszy Pikinierow z Muszkie-
terámi, ale wiecey ludzi potrzebá,
przynamniey, žeby po cztery szeregi
było ná každá stronie Muszkietierow
(iáko to widzisz na Figurze S.)
iesli wiecey bydž nie może, bo im wie-
cey szeregow (iáko sie wyžey rzeklo)
tym lepiey.

Zboku tákže bedžie trzebá po-
stáwić po kilká Muszkietierow z Piki-
nierámi, dla zázawárčia miešć pro-
žnych n. r. m. p. že ták bedžie
sie zdał syk okragly, žewszad w koło
obrone máiacy.

Je možné také jednotku sešikovat tak, že
bude stát čelem na všechny strany, pokud
nepřítel útočí ze všech stran, když se
proloží zástupy pikenýrů s mušketry.

Je na to ale potřeba více lidí, aby bylo
možné na všechny strany postavit čtyři
řady mušketyrů (jak je to vidět na obrazu
S.), protože čím více může být řad (jak už
bylo výše řečeno), tím lépe.

Po stranách je také potřeba postavit
několik mušketyrů s pikenýry, aby byla
uzavřena prázdná místa, viz. n. r. m. p.
Díky tomu se bude útvar zdát okrouhlý,
a bude mít obranu po celém obvodu.

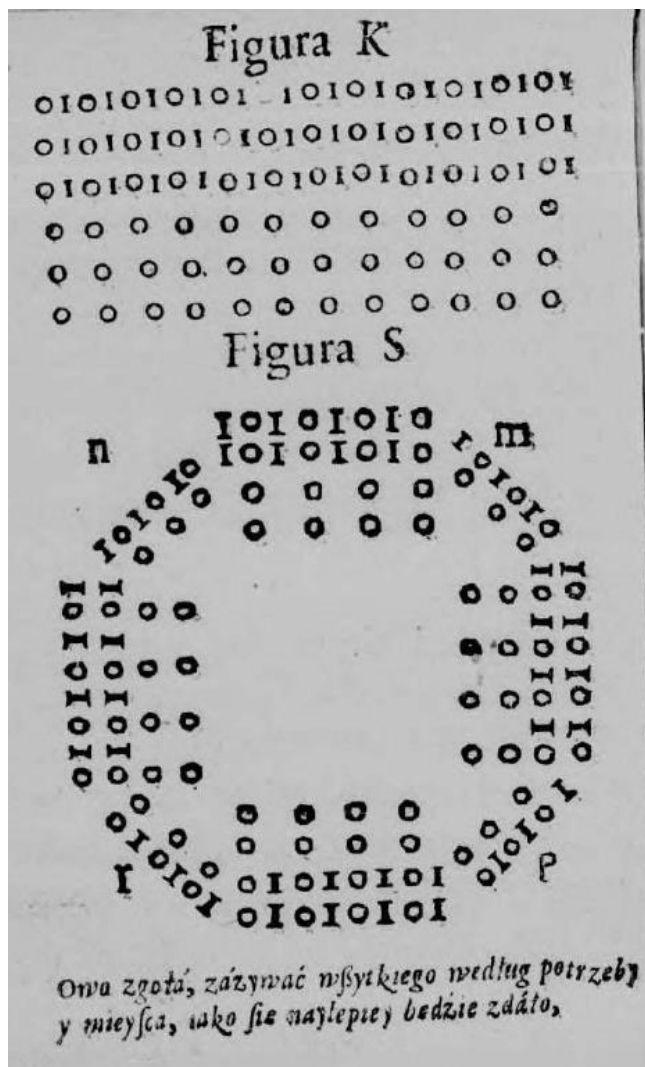

Figura K

Obraz K

Figura S

Obraz S

Owe zgotá zázawać wšytkiego według potrzeby
y mieysca, iako sie najlepiey będzie zdáło.

Vše výše uvedené se užívá podle potřeby i místa, tak jak
se to zdá nejvhodnější.

3.
Ćwiczenie w Porzadku
Woiennym.

CO do Ćwiczenia w sposobie Wo-
iennym należy, tego trudno
wyrzązić, y wypisać piorem, bo to so-
bie zostawiło w secrecie do nauce-
nia káždego samo doświadczenie, sá-
má tedy Experientia, álbo doświad-
czenie, niech káždemu w tey mierze
będzie Mistrzem. Dobry zaś Zoł-
nierz, lubo sprawcá Woienny (to
jest, Officier) niech iáko nayle-
pszey we wszystkim przykláda pilno-
ści, y śmiałości.

Iednakże strony karánia rzecz nie
co potrzeba, aby nie zaráz skwapli-
wy był stárszy do karánia, ktore że
krwia, y śmiercia pochodzi, ale
mniey-

3.
Ćwiczenie w Porzadku
Woiennym.

Co do Ćwiczenia w sposobie Wo-
iennym należy, tego trudno
wyrzązić, y wypisać piorem, bo to so-
bie zostawiło secrecie do nauce-
nia káždego samo doświadczenie, sá-
má tedy Experientia, álbo doświad-
czenie, niech káždemu w tey mierze
będzie Mistrzem. Dobry zaś Zoł-
nierz, lubo sprawcá Woienny (to
jest, Officier) niech iáko nayle-
pszey we wszystkim przykláda pilno-
ści, y śmiałości.

Iednakże strony karánia rzecz nie
co potrzeba, áby nie zaráz swkwápli-
wy był stárszy do karánia, ktore że
krwiam y śmiercia pochodzi, ále

3.
Cvičení ve vojenských řádech

Co se týče cvičení ve vojenském jednání,
to je těžké vyjádřit i popsat perem, protože
tato tajemství se musí každý naučit ze
zkušeností. Samotná zkušenost nebo
zážitky ať každému budou v této míře
učitelem.

Dobrý voják, nebo také vojenský správce
(tj. důstojník) ať jak nejlépe ve všem hledí
svědomitosti a odvahy.

Nicméně je potřeba něco říci
k trestání, aby důstojník hned nesahal ke
trestům, které jsou spojeny s krví a smrtí,
ale

*mnieyszym wystepkom mnieysza niech
káre naznacza, a wiekšym wiekša.*

Iáko to ná wárcie dzień cały stać.

*Kilká Muszkietow oraž na ramie
włóżyć, y pewnymi godzinami dźwi-
gać.*

*Ná Osťá drewniánego wsadzić,
Muszkiety donog przywiazawszy dla
wagi.*

Zá rece wzgore wstupa zawięzić.

Miedzy szeregi ná rozgi puszczać.

Pryskowác.

Ná Cordy, albo ná kluby dáć.

*A náostátek (gdy kto zaslúży)
rozstrzelác, albo insza smiercia we-
dług przewinienia karác.*

*Co sie zász tknie sypania Wálow,
dobywania, lubo obrony fortec, zá-
żywania Dział, v inszych otym znay-
dzieš.*

Zro-

mnieyszym wystepkom mnieysza niech
káre naznacza, a wiekšym wiekša.

Iáko na wárcie dzień cały stać.

Kilká muszkietow oraž na ramie
włóżyć, y pewnymi godzinami dźwi-
gać.

Ná Osťá drewniánego wsadzić,
Muszkiety do nog przywiazawszy dla
wagi.

Zá rece wzgorze u slupá zawięzić.

Miedzy szeregi ná rozgi puszczać.

Pryskowác.

Ná Cordy, albo na kluby dáć.

A náostátek (gdy kto zaslúży)
rozstrzelác, albo insza smiercia we-
dług przewinienia karác.

Co sie zász tknie sypania Wálow,
dobywania, lubo obrony fortec, zá-
żywania Dział, u inszych o tym znay-
dzieš.

menšim proviněním ať odpovídá menší
trest, a většim větší.

Například stát celý den na hlídce.

Několik mušket najednou na
ramena naložit, a danou dobu zvedat.

Na dřevěného osla posadit, a
muškety k nohám přivázat pro větší zátěž.

Za ruce nahoru u sloupu pověsit.

Mezi zástupy k bití v uličce poslat.

Vypálit cejch.

Na kordy nebo na kyje poslat.

A naposledy (když si to zaslouží)
zastřelit, nebo jinou smrtí podle jeho
proviněni potrestat.

A co se týče sypaní valů, obrany pevností,
použití děl, jinde o tom najdeš.

*Zrozumieć náostátek potřebá,
káždemu dobremu správcy Woien-
nemu (álbo Officierowi) náture
strelby.*

*Lontowe Muszkiety dobre są
do wyćieczek, do szturmow, do na-
głego nácierania, y do káždey o-
twarty oko w oko potrzeby, gđzie
gęsto, y huczno strzelbá isć musí, iż-
bym ledwie nie rzekł, że bárdzo sie zá-
wodzi, kto by nie Lontowych Mu-
szkietow do tákowych zázywál okáziy.*

*Ale záś do Obrony fortec gđzie
z cichá z zákrytych mieśc strzelác
potřebá, dlugo przyložywšy wy-
trzymowác dla pewnieyszego strze-
lenia. Albo tesz dobywáiac miast
po ziemi czolgác sie, y skradác pod
mury przychodź, przez rowy, y przez
chrosty pojedynkiem nieprzyacielá
ciche*

Zrozumieć náostátek potřebá,
káždemu dobremu správcy Woien-
nemu (álbo Officierowi) náture
strelby.

Lontowe muszkiety dobre sa
do wyćieczek, do szturmow, do na-
głego nácierania, y do káždey o-
twarty oko woko potrzeby, gđzie
gesto, y huczno strzelbá isć musí, iż-
bym ledwie nie rzkl, že bárdzo sie zá-
wodzi, kto by Lontowych Mu-
skietow do tákowych zázywál okáziy.

Ale záś do Obrony fortec gđzie
z cichá z zákrytych mieśc strzelác
potřebá, dlugo przyložywšy wy-
trzymowác dla pewnieyszego strze-
lenia. Albo tesz dobywáiac miast
po ziemi czolgác sie, y skradác pod
mury przychodzi, przez rowy, y przez
chrosty pojedynkiem nieprzyacielá

Nakonec je třeba, aby káždý vojenský
správce (nebo důstojník) chápal povahu
střelby.

Doutnákové muškety jsou dobré na
cestách, do útoku, pro náhlé přepady, a do
kážde otevřené potyčky z očí do očí. Dále
tam, kde jsou řady nahuštěné, a střelba
musí být hustá tak, že nikdo nepozná,
když dojde k selhání. Velkou chybu by
udělal ten, kdo by doutnákové muškety
v takové situaci nepoužil.

Na druhou stranu k obraně
pevností, kde je potřeba střílet v klidu a
z uzavřených prostor, a kde je potřeba
dlouho mířit pro přesnější zásah. Nebo
když se při dobývání města táhne pěšky, a
tajně se pod hradby přichází, když se
přes příkopy nebo křoví samostatně
nepřítel

ćiche wpatruiac, y pewny cel wymierzac, nie iak gesto strzelba idzie, ale iako pewnie uwazaiac. Tam Muszkiety Kołowe przodek przed lontowymi miec musza. Iakoz koniecznie do takowych okazyi cwiczyc Zoldatow potrzeba z Koltowymi Muszkietami, ale takowa strzelba lepszego prochu do nabijania potrzebuie, y na fleytuch kula nabijac sie musi.

***Z**Dalo mi sie y tego dołozyc. Iakoby Pieszey Woyny sprawie mog, wprowadzic do Narodu Polskiego, kazdy dobry Hetman? gdysz zatofna patrzyc, kiedy po dzisdzien wielki m kosztu nakladem, y z ochyda Narodu naszego (iakoby u nas naydowac sie tacy nie mogli) Cudzoziemskiego*

ćiche upatruiac, y pewny cel wymierzac, nie iak gesto strzelba idzie, ale iako pewnie uwazaiac. Tam Muszkiety Kołowe przodek przed lontowymi miec musza. Iakoz koniecznie do takowych okazyi cwiczyc Zoldatow potrzeba z Koltowymi Muszkietami, ale takowa strzelba lepszego prochu do nabijania potrzebuie, y na fleytuch kula nabijac sie musi.

Zdalo mi sie y tego dołozyc. Iakoby Pieszey Woyny sprawie mog, wprowadzic do Narodu polskiego, kazdy dobry Hetman? Gdysz zatofna patrzyc, kiedy po dzisdzien wielkim kosztu nakladem, y z ochyda Narodu naszego (iakoby u nas naydowac sie tacy nie mogli) Cudzo-

potichu hleda, na konkretni cil se miri, tedy kdyz neni potreba, aby byla palba tak husta, ale kdyz se vybira presny cil.

Tam vsude musi mit koleckove muskety prednost pred doutnakovymi, a pro takove prilozitosti je potreba cvicit vojaky v zachazeni s koleckovymi musketami. Tyto pusky je ale potreba nabijet lepsim prachem, a kule se musi nabijet pres flastr.

Prislo mi, ze bych mel dodat jeste toto: Nemohl prinest poradek v pesim valecnictvi nasemu narodu kterykoli dobry hejtman? Kdyz se s zalem divas, jak dosud velikymi naklady, a s ostudou naseho naroda (jako kdyby se u nas takovi nenachazeli) z cizozemskych

ziemskiego Narodu musieliśmy za-
ciągać ludzi do pieszego Starszeń-
stwa, y poność ciężka ich w oczach
naszych pyche. Zkad nąd wielkie
Rzeczypospolitey koszty, bywa w
tym škoda, kiedy Cudzoziemcy nie
tak wiernie sie zachowuiac, albo na
stronie podobnego sobie w wierze, y
stroiu nieprzyiacielá (iako to pod
czas Woyny terażnieyszy Szwed-
ckiey bylo) iáwnie przechodzili,
albo táiemnie nasze rady wydawali,
lubo służac Polsce, ciezcy sámymże
nam za nasze pieniadze byli Pola-
kom. Bárżiey zbiorom swoim, ani-
żeli posłudze dobrá pospolitego do-
gadzáiac, z dostátkami za gránice
skrycie potym wstępowáli, iaki pi-
iawki, naylepsza krew Polska w
przod dobrze wyskawşy. Iednym te-
D dy

ziemskiego Narodu musieliśmy za-
ciągać ludzi do pieszego Starszeń-
stwa, i poność ciężka ich w oczach
naszych pyche. Zkad nąd wielkie
Rzeczypospolitey koszty, bywa w
tym škoda, kiedy Cudzoziemcy nie
tak wiernie sie zachowuiac, álbo na
stronie podobnego sobie w wierze, y
stroiu nieprzyiacielá (iako to pod
czas Woyny terażnieyszy Szwed-
ckiey bylo) iáwnie przechdzili,
álbo táiemnie naše rady wydawali,
lubo służac Polsce, ciezcy sámymže
nam za naše pieniadze byli Pola-
kom. Bárżiey zbiorom swoim, ani-
żeli posłudze dobrá pospolitego do-
gadzáiac, z dostátkami za gránice
skrycie potym ustępowáli, iako pi-
iawki, naylepsza krew Polska w
przod dobrze wysawşy. Iednym te-

národů jsme museli najímat vojáky, aby
sloužili jako pěší důstojníci, těžce nést
v našich očích jejich pýchu.

Odtud bývá, i přes velkou cenu
zaplacenou státem, velká škoda, když se
cizozemci nezachovávají tak věrně, nebo
na stranu ve víře podobných, a odívání
nepřítele (jak to bylo v průběhu současné
války se Švédskem) zjevně přecházejí,
nebo naše tajemství vyzrazovali. Nebo
také sloužice Polsku, velkou přítěží nám
samotným Polákům za naše peníze byli.

Spíše ve svých skupinách, aniž by se
ohlíželi na službu obecnému dobru, se
žoldem za hranice tajně pak odcházeli, a
jako pijavice napřed nejlepší krev Polska
vysávali.

dy zákretem przy wielkim imienia
swego wstawieniu, y przysłudze do-
brá pospolitego, porządny Wodz tá-
towo wprowadziłby, vumietnosť
Piešey Woyny w polskim Narodzie,
y stroiu, gdyby z pomiedzy konne-
go Woyska, sto y drugie doświád-
czoney śmiałości, y rozsádku) Tu-
dziesz y inszych správie woienney
náležytych cnot) Towarzystwá (lu-
bo tyś, y Pácholikow rozsádniey-
sych wybrákowawszy) są dla wiekše-
go záchęcenia, kázał ich przy sobie
Piešym sposobě ćwiczyć Hetman, w
zázywaniu Oręzá z Muszkietem, y z
Pisá, w obrotách, y w porzádku cá-
ley piešy woyny. Zkad wšelka
Piechotná správie w miešiacu, y w
drugim przeiawszy, wedlug káždego
sposobności; ledniby z nich Pułko-
wnikami,

dy zákretem przy wielkim imienia
swego wstawieniu, y przysłudze do-
brá pospolitego, porządny Wodz tá-
towo wprowadziłby, umietnosť
Piešey Woyny w polskim Narodzie,
y stroiu, gdyby z pomiedzy konne-
do Woyská, sto y drugie doświád-
czoney śmiałości, y rozsádku) Tu-
dziesz y inszych správie woienney
náležytych cnot) Towarzystwá (lu-
bo tyś, y Pácholikow rozsádniey-
sych wybrákowawszy) są dla wiekše-
go záchęcenia, kázał ich przy sobie
Piešym sposobě ćwiczyć Hetman, w
zázywaniu Oręża z Muszkietem, y z
Pisa, w obrotách, y w porzádku cá-
ley piešy woyny. Zkad wšelka
Piechotną správę w miešiacu, y w
drugim przeiawszy, wedlug káždego
sposobności; iedni by z nich Pułko-

Obratem by tedy, při velké slávě svého
jména, řádný vůdce přinesl pořádek i
dovednost v pěším válečnictví v polském
národě, kdyby mezi jízdním vojskem,
které má sto a další důkazy odvahy i
rozhodnosti (tedy i dalších příslušných
vojenských schopností), a to mezi tovaryši
(nebo také, když vybere mezi
schopnějšími pacholky) aby je nalákal,
přikázal hejtman vycvičit se u něj ve
způsobech pěšího válečnictví, v zacházení
s mušketou i s píkou, v manévrech a
v řádech všeho pěšího válečnictví.

Odkud by veškerou pěchotní dovednost
za měsíc, za dva přejali, každý podle svých
schopností; jedni by se stali plukovníky,

wnikami, drudzy Pułkownikow namieśnikami, Strażnikami, Kápitanámi, Porucznikámi, Chorażymi, niektorzy tyś Szykowemi, to iest, Szárzántami, aż do naymnieyszych Pieszey Woyny urzędow przez Hetmána náznáczeni byli, w ktorým mnieysza, lubo wieksza, upátrzyłby Hetman do czego sposobność. Zkąd tátwoby káždy z nich záciagnawszy piechote, w tymże drugiego ćwiczyl, czego sie sam od Hetmaná (w kształcie prostego Zołdatá będąc) náuczyl. Kiedysz ten naylepiey drugiego uczyc może, w czym sáмого kto in-szy ćwiczyl. A zátym naylepszy ten bywa do rzadu, kto sam wprzod pod cudzym bywał rzadem, lepszym Officierem, kto był wprzod prostym Zołdatem, álbo Towáryszem, lep-

D 2

szym

wnikami, drudzy Pułkownikow namieśnikami, Strażnikami, Kápitanámi, Porucznikámi, Chorażymi, niektorzy tyś Szykowemi, to iest, Szárzántami, aż do naymnieyszych Pieszey Woyny urzędow przez Hetmána náznáczeni byli, w krorym mnieysza, lubo wieksza, upátrzyłby Hetman do czego sposobność. Zkąd tátwoby káždy z nich záciagnawszy piechote, w tymże drugiego ćwiczyl, czego se sam od Hetmaná (w kształcie prostego Zołdatá będąc) náuczyl. Kiedysz ten naylepiey drugiego uczyć może w czym sáмого kto in-szy ćwiczyl. A zátym naylepszy ten bywa do rzadu, kto am wprzod pod cudzym bywał rzadem, lepszym Officierem, kto był wprzod prostym Zołdatem, álbo Towáryszem, lep-

druzí zase zástupci plukovníků, strážmistry, kapitány, poručíky, praporečníky, někteří pak šikovateli, tj. seržanty, a až do nejnižších vojenských hodností pěšího vojska by všichni byli jmenováni hejtmanem, podle toho, jaké by u každého hejtman shledal schopnosti.

Takto by káždý z nich snadno, kdyby zverboval pěchotu, v tomtéž druhého cvičil, co se od hejtmana (když vykonával funkci obyčejného vojáka) naučil.

Přitom takový může nejlépe druhého cvičit, koho někdo jiný cvičil.

A není to také proto, že nejlepší k velení bývá ten, kdo byl dříve pod cizím velením, bývá lepším důstojníkem, kdo byl dříve obyčejným vojákem nebo tovaryšem? Nevykonávají se lépe

*Był Pułkownikic, kto bywał w przod
niższym Officierem, gdy sam na sobie
sprubował co niewczas, co głod, co zimo-
mo, co praca, co straż, co kára Wo-
ienna, co posłuszeństwo? Co wytrwać
może? a co nie? Aby umiał sobie
poruconym rozkazywać, y Zolnierze,
nie iako bydłciem pracować, wie-
dzac co iemu samemu w tym że stanie
śnádnie przychodziło, albo z ćiesko-
ścia. Chwale przeto niektóre Narody,
które bárdziej do zasług, y do Cnoty,
aniżeli do wrodzenia, Stárszeństwa,
y Pierwsze urzędy woienne obycia.
Dlategoż nie iednym skokiem, ale
od najmnieyszego Zoldata, po sto-
pniach w nich godność idzie.
Nie mniey do wprowadzenia Pie-
szey Woyny (do Polski) y to należec
muśi, aby ubior Háyduckę między
Pie-*

szym Pułkownikic, kto bywał w przod
niższym Officierem, gdy sam na sobie
sprubował co niewczas, co głod, co zimo-
mo, co praca, co straż, co kára Wo-
ienna, co posłuszeństwo? Co wytrwać
może? a co nie? Aby umiał sobie
poruconym rozkazywać, y Zolnierze;
nie iako bydłciem pácować, wie-
dzac co iemu samemu w tym że stanie
śnádnie przychodziło, albo z ćiesko-
ścia. Chwale przeto niektóre Narody,
które bárdziej do zasług, y do Cnoty,
aniżeli do urodzenia, Stárszeństwa,
y Pierwsze urzędy woienne obracáia.
Dlategoż nie iednym skokiem, ale
od najmnieyszego Zoldatá, po ste-
pniach u nich godność idzie.
Nie mniey do wprowadzenia Pie-
szey Woyny (do Polski) y to należec
muśi, aby ubior Háyducki między

plukownické povinnosti tomu, kdo byl
dřive nižším důstojníkem, když si sám na
sobě vyzkoušel, co je to nepohoda, co je
hlad, co práce, stráž, vojenské tresty a
poslušnost? Aby poznal, co může
vydržet? A co ne? Aby uměl sobě
podřízeným rozkazovat, jako s vojáky, a
ne jako s dobyt看em s nimi zacházet, když
ví, co on sám ve stejné situaci snadno, nebo
s obtížemi překonával.

Chválím proto ty národy, které hledí více
na zásluhy a čest, než na urozenost,
důstojnickou hodnost a předchozí úřady.

Proto se u nich vojenská hodnost získává
nikoli jedním skokem, ale od obyčejného
vojáka po jednotlivých stupních.

Neméně musí k zavedení pěšího
válečnictví (do Polska) náležet také
hajducký úbor,

*Piechota był wykorzeniony w obo-
zách nášých, potoczny kroy Zolnier-
zá sluzátego w używanie przed sie
wziawşy, bo ponieważ Háyducki
stroy iáwnie statum plebeium distin-
guit, chłopá prostego, álbo wiesniaká
znázac. Przetosť káždy iáko Szlá-
chćic, tak mieyskiego rodu przy-
stoiny Człowiek zá ochyde sobie w
pieszey woynie bierze háyduckiego
kroiu pogarde, y w szeregu tak nie-
śláchetná społeczność, z kád oraz
grzecznemu humorowi od pieszey woy-
ny i ° et niemały bywa.*

Sposob rozbierania Knotow
Rusznicznych, ktore Niem-
cy Lontami nazywáia.

Knotow robienia nie wielkie
Misterstwo, robia sie z lnianek
D3 álbo

Piechota byl wykorzeniony w obo-
zách nášých, potoczny kroy Zolnier-
zá sluzátego w używanie przed sie
wziawşy, bo ponieważ Háyducki
stroy iáwnie statum plebeium distin-
guit, chłopá prostego, álbo wiesniaká
znázac. Przetosť káždy iáko Szlá-
chćic, tak mieyskiego rodu przy-
stoiny Człowiek zá ochyde sobie w
pieszey woynie bierze háyduckiego
kroiu pogarde, y w szeregu tak nie-
grzecznemu humorowi od pieszey woy-
ny wstret niemały bywa.

Sposob rozbierania Knotow
Rusznicznych, ktore Niem-
cy Lontami nazywáia.

Knotow robienia nie wielkie
Misterstwo, robia sie z lnianek

který musí být zaveden mezi pěchotou
v našich táborech, a kterému musí být
dána přednost před dříve používanými, i
když hajducký úbor zjevně určuje
plebejský status, protože znamená
prostého nevolníka, nebo vesničana.
Proto také každý, jak šlechtic, tak i
člověk městského původu, bere za
urážku, aby v hajduckém úboru v pěším
vojsku sloužil, a v řadách vojska kvůli
tomu bývá velmi špatná nálada.

Návod na výrobu puškových doutníků,
které Němci nazývají Luntý.

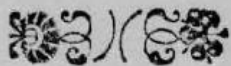
Výroba doutníků není velké umění, dělají
se ze lnu,

álbo ráczey z klácza, ktore od lnu odchodzi, lubo mieszáno z kláczem konopnym, álbo tyš (w niedostatku lnu) z sámych konopnych zgrzebi, ktore powroznikom dawšy nákrećic, ná kształt stryczkow (w zmiášná dobry palec, wzdluz záš, ná kilká dziešiat sažni, álbo iáko potreba, nie- twárdo iednák íkřećaiac, áby wolne byly) gdy wkrecone beda, w kociel ich wložyc dla wywárzenia surowizny potreba, áby zmięczály, przekładašy ich w kotle wárstwá- mi z popiołem z krowincem, z końskiemí láynámi, coráž, gdy ná wywre, wody inszey dolewáiac, tak dlugo, áby dwádziešciá y cztery go- dzin wrzáły; Potym wyiawšy ich z kotlá, y otrzasnawšy z plugáštwa, zaráž poki mokre róšciagác, y pokre-
cąc

álbo ráczey z klácza, ktore od lnu odchodzi, lubo mieszáno z kláczem konopnym tyš (w niedostatku lnu) z sámych konopnych zgrzebi, ktore powroznikom dawšy nákrećic, ná kształt stryczkow (w zmiasz ná do- bry palec, wzdluz záš ná kilká dzie- šiat sažni, álbo iáko potreba, nie- twárdo iednák íkřećaiac, áby wolne byly) gdy ukřecone będa, w kociel ich wložyc dla wywárzenia surowizny potreba, áby zmięczály, przekładašy ich w kotle wárstwá- mi z popiołem z krowincemí álbo z końskiemí láynámi, co ráž gdyž wodá wywre, wody inszey dolewáiac, tak dlugo, áby dwádziešciá y cztery go- dzin wrzáły; Potym wyiawšy ich z kotlá, y otrzasnawšy z plugáštwa zaráž poki mokre róšciagác, y pokre-

nebo raději z vláken, které se od lnu oddělují, někdy jsou přimíchána i konopná vlákna nebo (pokud není dostatek lnu) ze samotných konopných stonků, které dáš provazníkům zkroutit, aby z nich udělali provazy (hrubé na dobrý palec, na délku zase několik desítek sáhů (sáh = cca 1,8 m), nebo kolik je potřeba, a nezkrut' je na pevno, ale aby byly volné). Když budou zkroucené, dej je do kotle pro vyvaření zbytků dužiny, aby změkly. Prokládej je přitom vrstvami popela s kravinci nebo koňskými lejny, a pokaždé, když se voda vyvaří, přilej novou, a to tak dlouho, aby se dvacet a čtyři hodiny vařily. Pak je vyndej z kotle, oklep od nečistot, a ještě když jsou mokré, roztáhni je a vykruť,

*các, plátem álbo ledá szmáta
mocno wycieraiac y wyciągá-
iac, ták, áby sie zástaly, y wyschly
ná wietrze, z kąd zdięte, y lepiey ie-
scze w cieple wysuszone, do używaniá
twego będą gotowe.*

các plátem álbo ledá szmáta
mocno wycieraiac y wyciągá-
iac, ták áby sie zástaly, y wyschly
ná wietrze, z kąd zdięte, y lepiey ie-
scze w cieple wysuszone, do używaniá
twego będą gotowe.

plátnem nebo jen hadrem je silně vytrí a
vykruť, aby z nich přestala kapat voda.
Pak je dej do průvanu, kde by na ně
foukalo, nebo ještě lépe do tepla aby
vyschly, a byly připraveny k použití.